

25.5.2020

Yritysvastuulakia koskevan oikeudellisen selvityksen sidosryhmäkuulemisessa saatuja näkemyksiä, kysymyksiä ja kommentteja

JHL

Miten ihmisoikeuksia vahvistava yritysvastuulaki parantaisi mielestänne ihmisoikeuksien toteutumista, kuten esimerkiksi työntekijöiden oikeuksien toteutumista, jos siinä vain viitattaisiin nyky-lainsäädäntöön?

Selvityksessä mainitaan (ss. 35-36) hankintalaki esimerkkinä suojaavien oikeuksien määrittelystä viittaustekniikalla.

Pidämme tätä hieman yllättävänä, sillä Suomen nykyinen hankintalaki ei valitettavasti ole toiminut parhaana mahdollisena esimerkkinä sosiaalisesti kestävien hankintojen varmistamisessa. - Miksi juuri tähän viittaukseen on päädytty?

Hankintalaki on myös esimerkki siitä, etteivät viittaukset kansainvälisiin sosiaali-, ympäristö- ja työ-oikeussopimuksiin riitä, mikäli velvoitteita ei määritellä lakipykälissä riittävän tiukasti. Hankintalain kohdalla velvoitteet jäävät harkinnanvaraisiksi, sillä laissa ei ole säädetty hankintayksiköille velvollisuutta vaatia tietoa alihankkijoiden käytöstä ja tarkistaa niiden luotettavuutta.

Kaupan liitto

Huolellisuusveloitetta koskeva kansallinen lainsäädäntö ei ole riittävä tai kansainvälisesti kattava ratkaisu ongelmaan, joka on globaali. Kansallisen lainsäädännön ulottaminen kansainväliseen liiketoimintaan on lisäksi vaikeaa. Haasteet liittyvät muun muassa yritysten vahingonkorvausvastuun määrittelyyn ja alueelliseen soveltamiseen, oikeussuojajärjestelmien toimivuuteen ja tuomiovallan alueellisiin rajoitteisiin. Kansallista sääntelytarvetta vastaan puhuu se, kuten selvitysluonnoksessa on tuotu esiin, että suomalaisyrityksiä vastaan ei ole ihmisoikeusloukkauksista nostettu yhtään oikeusjuttua (s. 51).

Kaupan liiton mielestä ihmisoikeuksien toteutumista tulisikin säännellä EU:n kautta, mikäli veloitettava sääntely valitaan ohjauskeinoksi. Näin vältetään myös sisämarkkinoiden fragmentoituminen ja kansallisen kilpailuasetelman heikentyminen. Sääntelytoimet eivät saa tuottaa kohtuutonta hallinnollista rasitetta yrityksille huomioiden muun muassa yrityskoko sekä toiminnan laajuus ja luonne. On kuitenkin syytä huomioida, että soveltamisalan rajaaminen puhtaasti yrityskoon perusteella ei ole kilpailuneutraaliuden kannalta ongelmatonta, eikä välttämättä tuota sääntelyn tavoitteisiin nähden kestävä ratkaisua.

Selvitykseen on ihmisoikeuskysymysten lisäksi liitetty myös vastuullisuuteen liittyvät ympäristöasiat mukaan. Ympäristöaspekti tekee aiheesta merkittävästi monimutkaisempaa ja se pitää suhteuttaa laajaan jo olemassa olevaan lainsäädäntöön. Jotta laki olisi helposti toimeenpantavissa, lain pitäisi sisältää selvät ja mahdollisimman konkreettiset määritelmät sille, mitä yritysten ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskeva huolellisuusvelvoite sisältää ja kuinka pitkälle huolellisuusvelvoite ulottuu, erityisesti kuinka pitkälle toimitusketjun eri portaisiin. Veloitteen soveltamisala hankintaketjussa alihankkijoihin ja mahdollisesti heidän alihankkijoihin on keskeinen kysymys sen suhteen, kuinka paljon toimenpiteitä ja resursseja huolellisuusvelvoitteen toimeenpano yrityksessä vaatii. Kansallisen lainsäädännön vaikutuksia ja vaikuttavuutta yritysten kansainvälisiin hankintaketjuihin on arvioitu selvitysluonnoksessa puutteellisesti.

Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo ry

Selvityksen tavoitteellisuus eli erilaisten sääntelyvaihtoehtojen kattava ja innovatiivinen esitteleminen. Kuten yleisesti tiedämme, kiinnostus yritysvastuulakeja kohtaan on lisääntynyt eri maissa ja EU:ssa. Suomi voi olla hyödyksi muiden maiden ja EU:n valmisteluprosesseille, ja vaikuttaa niihin. Se vahvistaa motivaatiota ja perustetta, että tässä selvityksessä ja sitä seuraavassa valmisteluprosessissa kohti velvoittavan yritysvastuulain säätämistä, asetetaan tavoitteet siten, että tuloksena on tarkoitustaan aidosti palveleva ja aikaa kestävä lopputulos. Käsiteltävänä oleva luonnos (julki

13.5.2020) on keskeneräinen nimenomaan sääntelyvaihtoehtoja esittelevän osuuden osalta. Odotamme, että tätä osuutta täydennetään merkittävästi ennen raportin julkaisemista.

Raportointi on osa huolellisuusvelvoitetta ei sen rinnakkainen vaihtoehto. Raportointi ei ole alkupe-
räisessä toimeksiannossa esitetty vaihtoehtoisena toimintamallina huolellisuusvelvoitteen rinnalla. Tuoreimmat esimerkit sitovasta lainsäädännöstä kuitenkin perustuvat nimenomaan huolellisuusvel-
voitteeseen, samoin kuin käynnissä olevat lainsäädäntöhankkeet. Odotamme, että raportointi ei esi-
tetä selvityksessä huolellisuusvelvoitteelle rinnakkaisena. Onko jo ollutkin tarkoitus korjata tämä
asia?

OECD:n toimintaohjeiden ja YK-periaatteiden välinen hierarkia ojennukseen. Asianmukainen huo-
lellisuus sidotaan paikoin vain OECD:n toimintaohjeisiin. Selvityksessä on tärkeää tuoda selkeästi
esiin OECD-standardin ja YK:n periaatteiden (UNGPT) välinen hierarkia. Keskeinen keino yhdenmu-
kaistaa sääntelyä on nimenomaan perustaa sääntely YK-periaatteisiin ja niissä määriteltyyn huolel-
lusvelvoitteeseen, jonka periaatteiden mukainen vastuu kattaa mm. kaikki yritykset, kaikki ihmis-
oikeudet ja koko arvoketjun. Odotamme, että YK-periaatteiden kansainvälinen ohjaava asema tuo-
daan selvityksessä selkeästi esiin.

Arvoketjujen huomioiminen kokonaisuudessaan. Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo ry:n työssä on
keskeistä etenkin kaikkein hauraimmissa tilanteissa ja kaikkein köyhimmässä maissa elävien ihmis-
ten asema ja oikeudet sekä Agenda2030-ohjelman ”olla jättämättä ketään jälkeen” -tavoitteen
(Leave No One Behind, LNOB) konkretisointi eri tilanteissa. Huolellisuusvelvoitteen osalta keskeinen
kysymys on, että sen tulee kattaa yritysten koko arvoketjut. Tämän on tärkeää tulla yksiselitteisesti
esille selvityksessä. Myös esimerkiksi OHCHR pitää määräysvallassa olevien yritysten toimintaa
osana yrityksen omaa toimintaa. Miten pitkät, usein monimutkaisetkin arvoketjut vähiten kehittynei-
siin maihin asti ulottuvat arvoketjut huomioidaan selvityksessä?

Vaikutusten arvioinnista. Selvitys tarkastelee vaikutuksia lähinnä yritysten näkökulmasta. On tärkeää
muistaa, että yritys vastuulain keskeisenä tavoitteena on parantaa etenkin ihmisoikeusloukkauksien
uhrien asemaa ja vähentää ihmisoikeusloukkauksia. Vaikutusten arvioinnin tulee siten keskittyä
etenkin näihin tavoitteisiin. Fingo on huolissaan myös yritysten toiminnan mahdollisista kielteisistä
vaikutuksista paikallisiin yhteisöihin.

Miten ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa aiotaan huomioida myös paikallisyhteisöihin kohdistuvia
vaikutuksia?

Palvelualojen ammattiliitto PAM

Ministeriön asettamien tavoitteiden mukaan selvityksen tulisi osoittaa, millainen yritykset ja ihmisoi-
keudet sekä ympäristökysymykset kattava asianmukainen huolellisuuden oikeudellinen velvoite
voisi olla. Selvitys ei vielä vastaa tähän tehtävänantoon. On tärkeää, että jatkotyöstössä pureudu-
taan tähän olennaiseen kysymykseen, sekä ihmisoikeuksien että ympäristön osalta. Tarvitsemme
selvityksen sille, millainen tämä yrityksiä koskeva velvoite Suomen lainsäädännössä voisi olla.

Kysymme myös, millaisia toimeenpanokeinoja ja velvoitteen laiminlyönnin seurauksia Suomen lain-
säädännössä voitaisiin asettaa. Tämä ei tällä hetkellä mielestämme selviä raportista.

Pidämme ongelmallisena, että selvityksessä on arvioitu sekä raportointi- että huolellisuusvelvoitetta,
kun tehtäväksi on rajattu vain asianmukaisen huolellisuuden velvoite. Jatkotyössä on syytä keskittyä
huolellisuusvelvoitteeseen. On hyvä, että Euroopan komissio selvittää myös raportointivelvoitteen
kehittämistä. Pitää kuitenkin muistaa, ettei EU-tason selvityksessä pidetty raportointivelvoitetta yhtä
hyvänä vaihtoehtona ihmisoikeusrikkomuksiin puuttumiselle kuin huolellisuusvelvoitteeseen perus-
tuvaa sääntelyä. Raportointi voi tuki olla osana huolellisuusvelvoitetta.

Selvityksessä nostetaan esille mahdollisia laista aiheutuvia kustannusvaikutuksia, mutta lain muita
mahdollisia vaikutuksia ei ole selvitetty. Yritys vastuulain keskeisenä tavoitteena on parantaa ihmis-
oikeuksien, mm. työntekijöiden oikeuksien, loukkausten uhrien asemaa ja vähentää ihmisoikeus-
loukkauksia. Vaikutusten arvioinnissa on olennaista keskittyä ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Korostamme, että selvityksen on tarjottava työkaluja Suomen kansallista sääntelyä koskevan pohdinnan pohjaksi. On syytä selkeyttää

- lain tarkoitus: tuleeko sen olla ihmisoikeusloukkausten ennaltaehkäisy, sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, uhrien oikeussuojan parantaminen, tuotantoketjujen läpinäkyvyyden parantaminen – vai kaikkia näitä?

- miten vaikutusten kohteena olevia yhteisöjä ja muita sidosryhmiä voitaisiin edellyttää kuultavan?

- miten lain noudattamista voidaan valvoa? Millaisia oikeussuojakeinoja voidaan luoda huolellisuusvelvoitteen rikkomisesta johtuneen teon tai laiminlyönnin uhreille?

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry:n mukaan

1. Huolellisuusvelvoite ihmisoikeusrikkomusten estämiseksi tulee kansallisessa laissa perustua YK:n ohjaaville periaatteille.

2. Lain ensisijaisen tavoitteen tulee olla ihmisoikeusloukkausten estäminen. Turvattujen ihmisoikeuksien tulee kattaa laajasti kaikki Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa määritellyt ihmisoikeudet ja Kansainvälisen työjärjestön julistuksessa ilmaistut työelämän peruseriaatteen ja -oikeudet. Näillä turvattaisiin pitkien alihankintaketjujen työntekijöiden oikeudet, ml. oikeus säälliseen toimentuloon, järjestäytymis- ja neuvotteluoikeus sekä pakko- ja lapsityönkäytön estäminen.

3. Ihmisoikeusriskien ja -vaikutusten arvioinnin on katettava kaikki haitalliset ihmisoikeusvaikutukset, joita yritysvastuuvetäjä voi aiheuttaa tai joiden aiheutumiseen yritysvastuuvetäjä voi olla osallisena toimintansa seurauksena tai jotka voivat liittyä suoraan sen toimintaan, tuotteisiin tai palveluihin yrityksen liiketoimintasuhteiden perusteella (YK-periaatteet, periaate 18). Huolellisuussuunnitelmassa yrityksen tulisi raportoida myös siitä, miten negatiivisiin ihmisoikeusvaikutuksiin puututaan sekä millaisia korjaavia ja räätälöityjä toimenpiteitä yritys toimeenpanee kielteisten ihmisoikeusvaikutusten ennaltaehkäisemiseksi tai lieventämiseksi. Lisäksi suunnitelman tulisi sisältää seuranta-mekanismi valittujen toimenpiteiden toimeenpanon ja niiden tehokkuuden seuraamiseksi.

4. Ihmisoikeuksien kunnioittamisen ja huolellisuusvelvoitteen tulee koskea laajasti Suomessa toimivia yrityksiä yritysmuodosta -ja koosta riippumatta.

5. Huolellisuusvelvoitteen toteutuminen taataan parhaiten riittävän tehokkain sanktiomenetelmin. Tätä varten lakiin tulee luoda riittävät oikeussuojakeinot uhrien oikeusturvan toteuttamiseksi

6. Sidosryhmien kuulemisen on oltava merkittävä osa yrityksen huolellisuusvelvoitetta. Ay-liikkeelle tulee antaa riittävä rooli myös huolellisuusvelvoitteen täyttämisen arvioimisessa sekä oikeussuojakeinojen hakemisessa. Ammattiyhdistysaktiivien rooli on merkittävä paikallisella tasolla, kun luodaan mekanismeja, joiden avulla ongelmakohtista voidaan varoittaa ja joiden avulla niihin voidaan puuttua hankintaketjussa.

7. Mikäli yrityksen toiminnasta ennaltaehkäisevistä toimista huolimatta aiheutuu kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia, on sidosryhmiä kuultava riittävällä tavalla arvioitaessa korjaavien ja lieventävien tai jatkossa niitä ehkäisevien toimenpiteiden vaikutusta.

8. Uhrin on voitava saada oikeutta, ja mikäli sitä ei ole saatavissa uhrin kotimaassa, tulee oikeutta voida saada Suomesta. Ammattiliitoille ja muille ihmisoikeuksia edistävälle toimijoille tulee myöntää kanneoikeus uhrin puolesta.

Akavan, STTK:n ja SAK:n kysymyksiä

1. PM Marinin hallitusohjelman ja toimintasuunnitelman mukaan "Tehdään selvitys, jonka tavoitteena on yritysvastuulain säätäminen. Laki perustuisi yrityksille asetettavaan niin kotimaista kuin ulkomaista toimintaa koskevaan huolellisuusvelvoitteeseen". EY Helmisen esityksestä sai sen kuvan, ettei annettaisikaan raportissa aiotakaan esittää vaihtoehtoja sille, miten huolellisuusvelvoite toimeenpannaan Suomessa.

Millä perusteella tätä toimeksiannosta ja hallitusohjelmasta poikkeavaa ratkaisua harkitaan?

2. Miten hallitusohjelman mukainen lainsäädäntöhanke etenee konkreettisesti tämän EY:n raportti-vaiheen jälkeen?

3. Raporttiluonnoksesta puuttuu toistaiseksi suurilta osin sen tärkein osa, konkreettiset lainsäädän-töratkaisut. Missä vaiheessa ne valmistuvat ja miten?

4. Miten laki vaikuttaisi yrityksiin ja miten siitä saataisiin mahdollisimman kattava/sitouttava?

5. Raportissa esitetään yrityksille vapaaehtoisuuteen perustuvia raportointivelvoitteita huolellisuus-velvoitteeseen perustuvan yritysvastuulain kanssa tasavertaisena vaihtoehtoisena toteutustapana. Tätä vaihtoehtoa ei ole pyydetty toimeksiannossa lainkaan.

Miksi raportti ei keskity pelkästään huolellisuusvelvoitteeseen perustuvan yritysvastuulakia edistäviin toteutustapaesityksiin?

6. Raportin 7.1. kappaleessa kansallinen ja ylikansallinen sääntely pitäisi esitellä sitä, millaisia talou-dellisia, sosiaalisia ja ympäristöön sekä muihin yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyviä vaikutuksia vel-voitteella voisi olla. Fokus on ainakin toistaiseksi taloudellisissa tekijöissä ja näkökulma yritysten. Yritysvastuulain keskeisenä tavoitteena pitää kuitenkin olla ihmisoikeusloukkauksien uhrien aseman parantaminen ja ihmisoikeusloukkauksien vähentäminen.

Johtuuko tämä siitä, että asiaan ei ole keretty vielä panostamaan vai onko tämä tietoinen valita?

7. Esimerkiksi ympäristövastuu on ankaraa vastuuta. Myös ihmisoikeusvastuu on alkanut korkeim-man oikeuden käytännössä kiinnittyä ankaran vastuun piirteitä, myös mm. työturvallisuusvastuiden osalta.

Onko raportissa tarkoitus pohtia myös sitä, voisiko ihmisoikeuksia vahvistava yritysvastuu olla an-karaa vastuuta?

8. Koska raporttiluonnos on ollut melko keskeneräinen, kun sitä on ollut mahdollisuus kommentoida YHVA:ssa ja sidosryhmäkuulemisessa, niin emme koe hankkeen tavoitetta mukaillen, että se olisi tehty palkansaajien (ja muiden sidosryhmien kanssa) kanssa.

Onko tätä hankkeen tavoitetta suunnitelmassa vielä vahvistaa ennen kuin raportti laitetaan kuulemis-kierrokselle?

Nokia

- 1) Suomi on laatimassa selvitystä kansallisesta yritysvastuulaista. EU on julkaissut oman ta-voitteensa vastaavan lain laatimiseen, jonka aikataulu on nopea.
 - a. EU valmistelee parhaillaan Unionin kattavaa yritysvastuulakia. Onko kansallinen työ tässä tilanteessa perustelua?
 - b. Selvityksessä on otettava selkeä kanta siihen mitä tapahtuu, kun EU-lainsäädäntö astuu voimaan.
- 2) Hallitusohjelmassa yritysvastuulakiselvitys ja lainsäädäntö on mainittu yhtenä asiana otsak-keen "...Suomesta yhteiskuntavastuun edelläkävijämaa" alla
 - a. Millä lain vaikuttavuutta ja asetetun tavoitteen saavuttamista aiotaan mitata ja toden-taa? Suomalaiset yritykset yhdessä muiden pohjoismaisten yritysten kanssa ovat jo tällä hetkellä varsin hyvin edustettuina lähes kaikkien kansainvälisten arviointilaitos-ten vastuullisimpien yritysten listoilla. Tavoitteena tulisi olla vaikuttavuus ja tämä on-nistuu parhaiten edistämällä globaaleja standardeja ja lakeja.
- 3) Kuinka varmistetaan, että lainsäädäntöä tehdessä ja laatiessa lainsäädännön tekijöillä on tarpeeksi laaja ymmärrys siitä, mitä laki käytännössä tarkoittaa yritysten toiminnoissa kun vastuullisuus toimintana on verrattain uusi ja yrityskohtaisesti määrittävä. Kuulemiset eivät siihen riitä.

- a. Miten sidosryhmäkuulemista voidaan kehittää niin että yritysten ja käytännön soveltamisen näkökulmia kuunnellaan avoimesti ja käytännön soveltamista sekä lainsäädännön vaikutuksia etukäteen ajatellen?

HEUNI

Kommenttimme koskee selvityksen kohteena olevan ongelman rajausta ja yritysvastuulain fokusta. Raportissa korostuu yritysvastuun toteutumisen globaali luonne. Haluamme kiinnittää huomiota siihen, että **asianmukaisen huolellisuuden velvoitteet koskevat yhtä lailla kansallisia, alueellisia kuin globaaleja toimitus- ja alihankintaketjuja**. Selvitys antaa ymmärtää, että ongelmat ovat vain kaukana Suomesta. Tämä katsantokannan suppeus tulisi korjata.

Olemme HEUNissa jo yli kymmenen vuoden ajan tutkineet ulkomaalaisten työntekijöiden työolosuhteiden toteutumista Suomessa ja Suomen lähimaissa. Tutkimuksissamme on selvinnyt, ettei tarvitse mennä kolmansiin maihin kohdatakseen työolosuhteissa myös kaikkein vakavimpia ihmisoikeusongelmia, ml. äärimmäistä työvoiman hyväksikäyttöä ja pakkotyötä, vaan näitä havaitaan Suomessa-kin. Suomessa työvoiman hyväksikäyttöä ja **vakavia ihmisoikeusloukkauksia ilmenee erityisesti aloilla, joilla käytetään alihankintaketjuja** kuten rakennus-, siivous, maatalousaloilla.

Työmarkkinoiden muutokset, työvoiman liikkuvuuden lisääntyminen sekä entistä monimutkaisemmat toimitusketjut ovat nostaneet työntekijöiden oikeuksien varmistamisen tärkeäksi osaksi yritysten sosiaalista vastuuta. Siksi tätä asiakokonaisuus tulisi selkeämmin sisällyttää yritysvastuulakiin. Pidämme siksi tärkeänä, että yritysvastuulakia pohtiessa sisällytetään selkeämmin **yritysten asianmukaiseen huolellisuuteen myös työperäiseen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjunnan**. Yritykset – myös Suomessa toimivat – saattavat olla osallisena alihankkijan (joko suomalaisen tai ulkomaalaisen yrityksen toiminnan kautta) työolosuhteisiin liittyviin väärinkäytöksiin ja laiminlyönteihin. Lisähuomiona todettakoon, että yritysvastuulailla on paljon potentiaalia kasvattaa yritysten ja ihmisten tietoisuutta ihmisoikeusongelmista, haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tilanteesta, sekä yritysten velvollisuuksista ja työntekijöiden oikeuksista. Siksi yritysvastuulaista puhuttaessa ei tulisi sivuuttaa kokonaan ihmisoikeusloukkauksia Suomessa tai Euroopassa, vaikka kansallinen lainsäädäntö ja EU-sääntely jo kattavatkin monia työoikeuksien varmistamiseen liittyviä seikkoja.

Eetti ry

Meistä selvitystä napakoitaisi, jos lain tarkoitusta kirkastettaisiin - tuleeko sen olla esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksien ennaltaehkäisy, sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, uhrien oikeussuojan parantaminen, tuotantoketjujen läpinäkyvyyden parantaminen – vai kaikkea näitä?

Tässä vielä muutama meitä askarruttamaan jäänyt kysymys:

1. Raportointivelvoite ja asianmukaisen huolellisuuden sääntely menevät selvityksessä osittain päällekkäin. Huolellisuusvelvoite voi tuki sisältää (julkisen) raportointivelvollisuuden, mutta sen ensisijainen tarkoitus on velvoittaa yritykset tunnistamaan niiden toiminnasta aiheutuvat ihmisoikeusriskit. Selvityksessä olisi hyvä kartoittaa sitä, miten lain noudattamista voidaan valvoa.
2. Mitä olisivat lain konkreettiset velvoitteet yrityksille? Jos lähtökohtana olisivat YK:n periaatteet ne voisivat olla esimerkiksi: selvilläolovelvollisuus, velvollisuus lopettaa haitallisia vaikutuksia aiheuttava toiminta, ennaltaehkäisy, velvollisuus korjaaviin toimenpiteisiin tai dokumentointi- ja raportointivelvollisuus.
3. Selvityksessä puhutaan oletetuista kustannusvaikutuksista. EU-tason sääntelymahdollisuuksia kartoittava komission selvitys ja OECD:n selvitys HRDD:n kustannuksista ovat katsoneet, että kustannusvaikutukset eivät ole erityisen merkittävä tekijä. Mihin selvityksen arvio perustuu? Vastaavasti olisiko mahdollista arvioida lain vaikutusta siihen, miten tehokkaasti se vaikuttaisi yritysten ihmisoikeusriskien minimointiin?
4. Olisiko mahdollista selvittää tarkemmin Ranskan lain ja lainsäädäntöprosessin piirteitä verrattuna Suomen kontekstiin?

5. Mitä ihmisoikeuksia lain tulisi kattaa? Esimerkiksi kattaisiko se kaikki Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset vai rajataanko oikeuksia jotenkin muuten?

6. Miten vaikutusten kohteena olevia yhteisöjä ja muita sidosryhmiä voitaisiin edellyttää kuultavan?

Suomen Tekstiili & Muoti ry

Suomen Tekstiili & Muoti ry:lle vastuullisuus on jo vuosia ollut strateginen painopistealue liiton toiminnassa ja toimialaliitto on myös ottanut aktiivisen roolin vastuullisuuskysymysten nostamisessa keskusteluihin alan yrityksissä. Pidämme tärkeänä, että Suomi edistää vastuullista yritystoimintaa ja seuraa kansainvälisen lainsäädännön kehittymistä.

Toivomme yritysvastuulainsäädäntöä koskevassa oikeudellisessa selvityksessä kiinnitettävän erityistä huomiota vielä seuraaviin asioihin:

- Tekstiili- ja muotialan toimialakohtaisesta sääntelystä keskusteltiin EU-tasolla keväällä 2017, kun Euroopan parlamentti ehdotti pakottavaa lainsäädäntöä vaateteollisuuden vastuullisuuden edistämiseksi ja ihmisoikeusriskien arvioimiseksi. Toivomme, että selvitystyössä käsiteltäisiin laajemmin myös toimialakohtaisia aloitteita tai suunnitteilla olevan toimialakohtaisen sääntelyn kehittymistä kappaleissa 4.3 tai 5.2. Lisäksi näemme tarpeellisenä kattavamman ja laajemman Pohjoismaiden välisen vertailun suunnitteilla olevan sääntelyn ja aloitteiden osalta.

- Kappaleessa 6.1 todetaan, että yritysten asianmukaista huolellisuutta voidaan pyrkiä toteuttamaan säätämällä velvollisuudesta raportoida ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevista toimista, säätämällä ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskeva asianmukaisen huolellisuuden velvoite tai kannustamalla yrityksiä vastuullisuuteen esimerkiksi edellyttämällä asianmukaista huolellisuutta valtion rahoittamissa hankkeissa, asettamalla asianmukainen huolellisuus yhdeksi osallistumiskriteeriksi julkisissa hankinnoissa, tarjoamalla veroetuja tai rahoitusta edullisemmin ehdoin vastuullisille yrityksille. Näkemyksemme mukaan selvitystyössä kansallisen tason toteuttamisvaihtoehtona oli hankekuvauksen mukaan tarkoitus kartoittaa ja arvioida myös muita kuin lainsäädännöllisiä ohjauskeinoja. Näiltä osin oikeudellisen selvityksen luonnos on vielä puutteellinen.

- Kappaleessa 6.3.2 todetaan, että ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuuden tarkoituksena ei ole estää kaikkia toiminnan haittavaikutuksia ympäristöön. Tekstiili- ja muotialan valmistusketjut ovat tyypillisesti moniulotteisia ja globaalisti pirstaloituneita. Raaka-aineen viljely ja tuotanto, langan jalostus, kankaan valmistus ja vaatteiden ompelu tapahtuvat usein eri paikoissa. Selvitystyössä olisi hyvä arvioida, miten toiminnalle voidaan oikeudellisesti asettaa raja-arvoja, jos negatiivisia vaikutukset ympäristöön tapahtuvat globaalin alihankintaketjun kautta?

- Kappaleessa 6.3.3 käsitellään yritysten kokoa mahdollisen lainsäädännön soveltamisalan näkökulmasta. Suomen Tekstiili & Muoti pitää tärkeänä, että mahdollisen lainsäädännön soveltamisala on selkeästi määriteltävissä ja kattaa myös ulkomaalaiset Suomessa toimivat yritykset. Lisäksi olisi tärkeää, että lainsäädännössä määriteltäisiin selkeästi, kuinka pitkälle huolellisuusvelvoite alihankintaketjuissa ulottuu. Tähän liittyen selvitystyössä olisi syytä arvioida erikokoisten yritysten, erityisesti pk- ja mikroyritysten, mahdollisuudet täyttää asianmukaista huolellisuutta koskevat mahdolliset velvoitteet.

- Kappaleessa 7.1 todetaan, että kansallinen lainsäädäntö saattaisi johtaa suomalaisille tai Suomessa toimiville yrityksille asetettavaan korkeampaan vaatimustasoon verrattuna eurooppalaisiin verrokkeihin. Suomen Tekstiili & Muoti ry:n näkemyksen mukaan tämä on erittäin tärkeää välttää, ja toimet kohdistaa EU-tasolla yhdenmukaisen yritysvastuulain säätämiseen. Laaja-alaisesti velvoittava lainsäädäntö helpottaisi asianmukaisen huolellisuuden vaatimusten ulottamista myös globaalisti alihankintaketjuissa.

- Suomen Tekstiili & Muoti pitää tärkeänä, että selvityksessä tarkastellaan ja arvioidaan nykyistä luonnosta kattavammin mahdollisen lainsäädännön vaikutuksia Suomessa toimiviin yrityksiin sekä kansallisen lainsäädännön tehoa ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskevan asianmukaisen huolellisuuden edistämiseen.

Yleisellä tasolla Suomen Tekstiili & Muoti haluaa huomauttaa, että EU-tasolla yritys vastuuseen liittyvä sääntelykeskustelu on edennyt vauhdikkaasti oikeudellisen selvitystyön käynnistämisen jälkeen. EU-komissio on ilmoittanut antavansa lainsäädäntöehdotuksen yritys vastuulaista jo ensi vuoden alussa, joten näkemyksemme mukaan kansallisen lainsäädännön valmistelu ei ole tehokkain ratkaisu ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskevan asianmukaisen huolellisuuden edistämiseen. Toivomme, että kansallisen lainsäädännön valmistelun sijasta Suomi ottaa aktiivisen roolin ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuuden veloitteen edistämiseen EU-tasolla.

Amnesty

Suomen tulee olla edelläkävijä ja säätää kunnianhimoinen yritys vastuulaki, joka sisältää sitovan ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevan huolellisuusveloitteen. Näin voidaan vaikuttaa myös mahdollisesti tulossa olevan kansainvälisen ja EU-tason sääntelyn sisältöön. Siksi selvityksen tulee olla innovatiivinen ja kuvata mahdollisimman konkreettisesti, miltä huolellisuusveloitteen sisältävä laki Suomessa voisi näyttää. Selvitysluonnos ei vielä vastaa toimeksiannossa esitettyihin keskeisiin kysymyksiin.

Jotta laki vastaa Suomen ratifioimien ihmisoikeussopimusten sisältämiin veloitteisiin, lain tulee

- Koskea kaikkia yrityksiä koosta, sektorista tai sijainnista arvoketjussa riippumatta
- Sisältää oikeudellinen velvoite yrityksille kunnioittaa ihmisoikeuksia ja ympäristöä, mukaan lukien huolellisuusvelvoite, joka edellyttää toiminnan riskien arviointia vahingollisten vaikutusten estämiseksi. Tämä sisältää yritysten velvollisuuden tarttua kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin ihmisoikeuksien ja ympäristön kunnioituksen takaamiseksi globaaleissa arvoketjuissaan ja liikesuhteissaan.
- Sisältää vastuuvastuuvelvollisuus ihmisoikeuksille ja ympäristölle aiheutetusta vahingosta
- Taata oikeus muutoksenhakuun ja korvauksiin
- Luoda viranomaisille tehokkaat valvontamekanismit ja sanktiot.

Toisin kuin selvitysluonnoksessa esitetään, raportointivelvoite ei ole vaihtoehto huolellisuusveloitteelle, vaikka onkin sille tärkeä lisä.

Miten selvitys saadaan vastaamaan paremmin toimeksiantoan ja miten siinä huomioidaan yllämainitut kysymykset?

Kemianteollisuus ry, Metsäteollisuus ry ja Teknologiateollisuus ry

- Mitä ongelmaa pohditulla lainsäädännöllä on erityisesti tarkoitus ratkaista? Onko selvityksessä otettu riittävästi kantaa tavoitteen saavuttamisen mahdollisuuksiin?
- Millaista lisäarvoa lainsäädäntö toisi OECD:n toimintaohjeiden ja YK:n ohjaavien periaatteiden lisäksi?
- Mihin yrityksiä veloitettaisiin? Olisiko tarkoituksena velvoittaa toteuttamaan Suomen lainsäädäntöä Suomen rajojen sisäpuolella vai toteuttamaan Suomen lainsäädäntöä Suomen rajojen ulkopuolella olevissa toimitusketjuissaan? Miten Suomen lainsäädäntö voisi luoda ylikansallisen standardin? Miten se olisi juridisesti toteutettavissa?
- Hankekuvauksen mukaan oikeudellisen analyysin tulisi vastata kysymykseen, millaisia muita kuin laissa säädettyjä valtion ohjauskeinoja asianmukaisen huolellisuuden vahvistamiselle olisi. Tähän kysymykseen ei saada riittävästä vastausta selvitysluonnoksen perusteella.
- Hankekuvauksen mukaan oikeudellisen analyysin tulisi vastata kysymykseen, millä tavoin velvoite olisi kansallisella lainsäädännöllä toteutettavissa.
 - Selvitysluonnoksessa on esitetty erilaisia vaihtoehtoja toteutustavaksi. Mitkä näistä olisivat mahdollisesti toteuttamiskelpoisia kansalliseen lainsäädäntöön. Tämä jää auki.
 - Miten mahdollista sitovaa lakia olisi valvottavissa, kenen toimesta ja millä resursseilla?

- Mitä jos mahdollista lakia ei noudatettaisi?
- Miten seuraavaa kohtaa tulisi tulkita? Tätä olisi syytä avata tarkemmin. S. 35: "Sääntämällä tytäryhtiöitä ja alihankkijoita koskevasta lakisääteisestä asianmukaisen huolellisuuden velvoitteesta, luotaisiin yhtiölle toimintavelvollisuus. Tähän velvollisuuteen on mahdollista liittää sanktioita, jotka mahdollistaisivat – tiettyjen edellytysten täytyessä – yrityksen asettamisen vastuuseen sen tytäryhtiöissä tai alihankintaketjuissa tapahtuneista väärinkäytöksistä." Miten mahdollistaisi ja minkä edellytysten täytyessä?

- Raportin (s. 48) mukaan Suomen lainsäädännössä yrityksen asettaminen vastuuseen määräysvallassaan olevista yrityksistä ei ole täysin vieras käsite. Tunteeko Suomen oikeusjärjestelmä lailla säädettyä velvollisuutta vastata sopimuskumppanin, kuten alihankkijan, velvoitteista? Jos ei, miten tällainen suhtautuisi sopimusoikeuden lähtökohtana olevaan sopimusvapauden periaatteeseen?

- Raportissa (s. 47-48) käsitellään todistustaakkaa vahingonkorvausvastuussa, mutta näitä vaihtoehtoja ja niiden merkitystä ei analysoitu mainintaa tarkemmin. Millaisia taloudellisia vaikutuksia käännetyllä todistustaakalla olisi yritysten hallinnolliseen taakkaan? Jos todistustaakka olisi osin tai kokonaan käännetty, mitkä olisivat yritysten mahdollisuudet käytännössä näyttää toteen, että muussa kuin määräysvallassa olevassa yrityksessä ja/tai ulkomailla tapahtunut loukkaus on ollut sen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella?

Määritelmistä

- Raportin sivuilla 35-36 on käsitelty suojattavien oikeuksien (ihmisoikeudet ja ympäristökysymykset) määrittelyä. Suojattavia oikeushyviä ei ole kuitenkaan käsitelty täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, mikä on edellytys sille, että niiden suojelun laiminlyönnit voitaisiin todeta. Millaiset mahdollisuudet on määrittellä suojattavat oikeushyvät täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, ja miten tämä määrittely tehtäisiin?

- Mikä on ILO:n sopimusten suhde raportissa tarkoitettuihin ihmisoikeuksiin? Miten selvityksen laatijat ovat huomioineet kansainvälisten sopimusten ratifiointimekanismit? Esimerkiksi ILO:n sopimusten ratifiointi on valtioiden päätäntävallassa ja valtiot implementoivat ne omaan lainsäädäntöönsä ja raportoivat säännöllisesti niiden noudattamisesta maassaan ILO:lle. ILO:n ydinsopimuksiakaan eivät ole kaikki isot valtiot (esim. USA, Intia, Brasilia, Kiina) ratifioineet.

- Luonnoksessa (s. 41) todetaan, että yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että "huolellisuudella tarkoitetaan velvollisuutta tietynlaiseen toimintaan määrätyn riskin realisoitumisen ehkäisemiseksi. Huolellisuus ei velvoita määrätyn lopputuloksen saavuttamiseen. Toimintaan liittyen riskien realisoituminen ei siten automaattisesti tarkoita, että huolellisuutta olisi laiminlyöty." Miten tämä määriteltäisiin?

- Hankekuvauksen mukaan oikeudellisen analyysin tulisi vastata kysymykseen, onko ihmisoikeuksien ja ympäristökysymysten välillä eroja, jotka vaikuttaisivat sääntelyn sisältöön.

- Ympäristöasiaa on melko suppeasti tarkasteltu ja siihen liittyen jää paljon kysymysmerkkejä.
- Raportissa (s. 37) esimerkiksi todetaan, että "ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuuden osalta tulee myös harkittavaksi, olisiko ympäristöä koskevalle asianmukaiselle huolellisuudelle asetettava tietyt raja-arvot, ja kuinka ne määriteltäisiin." Miten tämä tehtäisiin siinä tapauksessa?
- Miten valvonta tapahtuisi ympäristöasioiden osalta?

Vaikutukset suomalaisille yrityksille:

Hankekuvauksen mukaan oikeudellisen analyysin tulisi vastata siihen, millaisia taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöön sekä muihin yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyviä vaikutuksia velvoitteella arviolta olisi.

- Millainen olisi lainsäädännön vaikutus suomalaisten yritysten kilpailukykyyn suhteessa keskeisiin kilpailijamaihin?

- Raportin (s. 50) mukaan asianmukaisen huolellisuuden vaatimuksen säätäminen yhdessä valtiossa saattaa vaikuttaa vastaavan sääntelyn luomiseen myös muualla. Onko olemassa näyttöä, joka tukisi tätä väitettä?

- Mitä vaikutuksia lainsäädännöllä olisi sille, millaisten ja minkä kokoisten yritysten kanssa Suomessa toimivat yritykset tekisivät esimerkiksi alihankintasopimuksia?

- Raportissa (s. 51) todetaan, että "Suomalaiselle yritykselle mahdollisesti asetettavan asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen vaikutuksesta alihankintaketjujen kautta Suomen rajojen ulkopuolella toimiviin tahoihin ei tämän selvityksen puitteissa esitetä arvioita." Miksei tätä arvioida?

Juho Saloranta, tutkija, UEF

1. Komissaari Reynders ilmoitti huhtikuussa (<https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2020/04/30/european-commission-promises-mandatory-due-diligence-legislation-in-2021/>), että komissio aloittaa EU:ssa yritysten huolellisuusvelvoitteeseen liittyvän lainsäädäntöhankkeen valmistelun. Missä määrin Suomen yritysvastuulaki (jos se saatetaan voimaan ennen EU:n säätelyä) voisi toimia suunnannäyttäjänä/rakennuspalikkana ko. EU-säätelylle?

2. Minkälaisissa (esimerkki) tilanteissa ja millä mekanismeilla Suomen yritysvastuulaki loisi oikeudellisia seuraamuksia yritysten huolellisuusvelvoitteen vastaisista ihmisoikeus- ja ympäristöloukkauksista? Millä ehdoin vastuu voisi olla siviilioikeudellista ja/tai rikosoikeudellista? Mikä on yrityksen johtajien rooli tässä (directors' duties)?

3. Jos yritysvastuulain rikkomisesta seuraisi vain hallinnollisia seuraamuksia (uhkasakko yms.), miten oikeudenloukkausten uhrien asemaa tulisi kehittää (ottaen huomioon, että hallinnollisen vastuun (administrative liability) rikkomisesta korvauksen saa valtio eikä loukkausten uhrit)?

4. Miten lailla voitaisiin helpottaa lain rikkomisen kohteina olevien oikeussubjektien (loukkausten uhrien) pääsyä oikeussuojaan? Minkälaisia oikeussuojamekanismeja voisi ottaa huomioon (judicial, non-judicial, operational grievance mechanisms)?

5. Miten selvityshankkeessa on otettu UN Working Group on Business and Human Rightsin raportit (Access to Remedy Project) huolellisuusvelvoitteen ja oikeussuojan linkittämisestä toisiinsa?

EK

Tullaanko selvityksessä ottamaan jatkossa vielä luonnosta selkeämmin kantaa siihen, kumpaa säätelyvaihtoehtoa tullaan Suomen osalta preferoimaan; raportointiin perustuvaa ehdotusta vai asianmukaiseen huolellisuuteen perustuvaa ehdotusta?

Oikeudellinen selvitys käsittelee eri maissa voimassa olevia ns. yritysvastuulakeja sekä esittelee YK- ja OECD -tason periaatteita ja ohjeistuksia – mikä on oikeudellisen selvityksen ydinpointti tai loppulema näiden vaihtoehtojen valossa Suomen osalta?

Suomen Yrittäjät

1. Oikeudellinen selvitys yritysvastuulaista pohjautuu hallitusohjelmakirjaukseen, jonka mukaan "Tehdään selvitys, jonka tavoitteena on yritysvastuulain säätäminen. Laki perustuu yrityksille asetettavaan niin kotimaista kuin ulkomaista toimintaa koskevaan huolellisuusvelvoitteeseen. Selvitys tehdään elinkeino-, yrittäjä- ja palkansaajajärjestöjen kanssa ottaen erityisesti huomioon pk-yritysten aseman. Vastaavaa tavoitetta edistetään EU:ssa." Myös TEM:in selvitystä koskevan tiedotteen ja hankekuvauksen mukaan, oikeudellisen selvityksen tulee kattaa mm. se miten velvoite ottaisi huomioon erikokoiset yritykset ja eri toimialat. Erikoisten toimijoiden huomioiminen selvityksessä ja tätä koskevan pohdinnan syventäminen on erityisen tärkeä antamaan pohjaa soveltamisalan rajauksia koskeviin kysymyksiin ja taustoittamaan pienten yritysten edellytyksiä ja kykyä kantaa velvoitteesta aiheutuvaa hallinnollista työtä ja kustannuksia.

Kysymys: Millä tavalla selvityksessä on huomioitu erityisesti pk-yritysten asema? Miten vaikutuksia huolellisuusvelvoitteen säätämisellä olisi erityisesti pieniin yrityksiin?

2. Selvityksessä tuodaan esille eri maissa käyttöön otettuja yritysvastuusääntelyratkaisuja. Selvityksessä ei kuitenkaan tuoda juurikaan esille kokemuksia näiden säännösten soveltamisesta ja esimerkiksi siitä, millaisia vaikutuksia niillä on ollut tavoitteisiinsa nähden.

Kysymys: Onko selvityksessä hyödynnetty tai tarkoitettu hyödyntää tietoa siitä, kuinka säädösten soveltaminen eri maissa on sujunut (esimerkiksi yritysvastuusäädösten jälkiarviointeja)?

3. Selvityksessä nostetaan aiheellisesti esille kysymys siitä, muodostuisiko huolellisuusvelvoite yrityksille kilpailueduksi vai haitaksi. Mikäli EU-maissa päädyttäisiin pitkälti kansallisiin sääntelyratkaisuihin EU-tason sääntelyn sijaan, sisämarkkinoilla toimivien yritysten huolellisuusvelvoite ja sen edellyttämät hallinnolliset toimenpiteet vaihtelisivat jäsenmaasta toiseen ja asettaisi eri jäsenmaiden yritykset kilpailullisesti toisiinsa nähden eriarvoiseen asemaan. Tästä syystä onkin erittäin huolellisesti pohdittava sitä, olisiko kansallisen sääntelyn sijaan pyrittävä edistämään EU-tason sääntelyn edistämistä. Selvityksessä on nostettu esiin ajatus, että mikäli Suomessa säädettäisiin vastuullisuuslaki, se saattaisi vaikuttaa vastaavan sääntelyn luomiseen myös EU:ssa, toisin sanoen tekisi Suomesta ”yhteiskuntavastuun edelläkävijämaan”. Tässä ajatuksessa ei ole kuitenkaan huomioitu sitä, että vaikka Suomen kansallinen lainsäädäntö inspiroisikin muita EU-maita luomaan omia vastuullisuussääntelyitä, voivat sääntelyratkaisut ja niistä johdettavat velvollisuudet yrityksille olla toisistaan hyvinkin poikkeavia.

Kysymys: Kuinka selvityksessä on arvioitu mahdollisen kansallisen sääntelyn vaikutuksia suomalaisyritysten kilpailukykyyn sisämarkkinoille? Entä kuinka yritysvastuusääntelyn pirstaloitumisen kansalliseksi arvioidaan vaikuttavan yritysten sijoittautumiseen EU:n sisämarkkina-alueella?

Finnwatch ry

Kommentteja EY:n yritysvastuulakiselvityksen luonnokseen (versio 13.5.)

Yleisiä kommentteja:

– Kohta: ”Selvityksen luvussa kuusi siirrytään tarkastelemaan oikeudellisia vaihtoehtoja mahdollisen yritysvastuulain toteuttamiseksi. Vertaamme muissa maissa toteutettujen yritysvastuulakien soveltuvuutta kansalliseen säännöskehikkoon. Arvioitaessa asianmukaisen huolellisuuden velvoitetta koskevaa mahdollista lainsäädäntöä sitä on tarkasteltava sekä vastuullisuus- että yritysnäkökulmasta. Selvityksessä käydään läpi jo toteutettujen yritysvastuulakien omaksumia lainsäädännöllisiä ratkaisuja lainsäädäntövaihtoehtojen arvioimiseksi.”

→ Lähestymistapa on lähtökohtaisesti ongelmallinen. Selvityksessä keskitytään arvioimaan jo olemassa olevaa lainsäädäntöä siitä huolimatta, että nykyisessä sääntelyssä tiedetään olevan puutteita ja ongelmia ja sen sijaan, että siinä innovoitaisiin tai pohdittaisiin ja pyritäisiin löytämään Suomen oikeusjärjestelmään sopivia tapoja saavuttaa yritysvastuulain tavoitteet, jotka liittyvät olennaisesti yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten ennaltaehkäisemiseen ja ihmisoikeusloukkausten uhrien oikeussuojan edistämiseen.

Lähestymistapa on myös toimeksiannon vastainen. Selvityksessä on pyydetty tarkastelemaan ”mil-lainen [...] asianmukaisen huolellisuuden oikeudellinen velvoite voisi olla”. Tarkastelua ei siis ole rajattu olemassa olevien, muissa maissa toteutettujen ratkaisujen tarkasteluun.

– Asianmukaisen huolellisuuden sääntelyn toteuttamisvaihtoehtojen tarkastelussa on omaksuttu ongelmallinen ja tehtävänannon vastainen lähestymistapa, joka todetaan luvussa 6.1 näin: ”EU-sääntelyä koskevassa selvityksessä ”Study on Due Diligence (2020)” raportointi- ja huolellisuusvelvoite olivat arvioitavat lainsäädäntövaihtoehdot. Sama lähestymistapa on omaksuttu tässä selvityksessä.” Selvitykselle annettu tehtävänanto rajaa selvityksen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteeseen. Pelkkä raportointivelvoite ei ole toinen harkittava lähestymistapa eikä sen kuljettaminen kansallisten sääntelyvaihtoehtojen rinnalla palvele mitään tarkoitusta.

Jos raportointivelvoite komission selvitystä käsittelevässä tämän selvityksen osiossa halutaan kuitenkin nostaa erikseen esiin, tulee sen käsittelyn yhteydessä mainita, että EU-tason selvityksessä raportointivelvoitetta ei pidetty yhtä hyvänä vaihtoehtona kuin huolellisuusvelvoitteeseen perustuvaa sääntelyä.

– Ympäristöä koskevan huolellisuusvelvoitteen tarkastelu on olemattomalla tasolla. Ympäristövaikutusten vaatimia erityiskysymyksiä ei selvityksessä tarkastella juuri lainkaan. Kysymykset kuten “mitä on ympäristöä koskeva asianmukainen huolellisuus”, “mihin kansainvälisiin standardeihin se voisi pohjautua (vrt. YK:n ja ILO:n ihmisoikeuksia ja työntekijöiden oikeuksia koskevat kansainväliset sopimukset)” ja “millaiset toimeenpanokeinot soveltuisivat ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuudenvelvoitteen toimeenpanoon” jäivät täysin vaille vastausta.

– Kansallisen tason sääntelyä käsittelevässä luvussa 6 yritys vastuulain oletetut kustannusvaikutukset ylikorostuvat tavalla, joka ei ole linjassa useiden muiden kv. tason selvitysten kanssa (esim. em. komission selvitys, OECD:n selvitys HRDD:n kustannuksista (<https://mneguidelines.oecd.org/Quantifying-the-Cost-Benefits-Risks-of-Due-Diligence-for-RBC.pdf>) jne.). On ylipäätään ongelmallista että selvityksessä nostetaan esiin vain kustannusvaikutukset, eikä lain muita vaikutuksia, esim. sen vaikutuksia ihmisoikeuksien toteutumiseen.

– Kansallisen tason sääntelyesimerkkien käsittelyssä sivuutetaan osin kaikkein ajankohtaisin käynnissä oleva keskustelu, joka johtaa osittain väärin johtopäätöksiin esim. soveltamisalasta (laaja materiaalin soveltamisala ei kaikkein viime aikaisimmissa hankkeissa enää korreloi suppean henkilöllisen soveltamisalan kanssa).

Esipuhe

– YK-periaatteiden ja OECD:n ohjeiden välinen hierarkia voisi olla hyödyllistä tuoda esiin. OECD-ohjeiden due diligence pohjautuu YK-periaatteisiin. YK-periaatteet auktoriteettina OECD-ohjeita ensisijaisempi, kuten myös selvityksen luvussa 3.4. todetaan.

– Yritysvastuun määritelmänä voisi käyttää komission määritelmää (“the responsibility of enterprises for their impact on society”), vaikka onkin tarpeen rajata, että selvityksessä keskitytään ihmisoikeuksiin ja ympäristökysymyksiin.

– Kohdassa, jossa pohditaan valtioiden roolia (“Vastuu ihmisoikeuksien turvaamisesta ja ympäristöstä huolehtimisesta kuuluu lähtökohtaisesti valtiolle”), olisi hyvä tuoda esiin, että osa valtioiden omaa suojelemisvelvollisuutta on “panna täytäntöön lakeja, joiden tavoitteena tai seurauksena on, että yrityksiä vaaditaan kunnioittamaan ihmisoikeuksia, ja arvioitava säännöllisesti tällaisten lakien riittävyys ja korjattava kaikki niiden puutteet.” (YK-periaatteet, periaate 3).

– Kohdassa, jossa todetaan olemassa olevan sääntelyn olevan pääsääntöisesti raportointiin perustuvaa olisi hyvä tuoda esiin, että raportointiin perustuvan sääntelyn puutteet on tunnustettu laajasti – niin yritysten, sijoittajien kuin kansalaisjärjestöjenkin taholta – ja että kaikki käynnissä olevat lakihankkeet perustuvat huolellisuusveloitteprosessiin. Ylipäätään luonnoksessa on käsitelty käynnissä olevia hankkeita, jotka pyrkivät puuttumaan olemassa olevan sääntelyn heikkouksiin, vain parin esimerkin kautta ja ylimalkaisesti ilman pohdintaa eri vaihtoehtojen hyvistä ja huonoista puolista ja kaikkein viime aikaisin keskustelu sivuuttaen.

– Selvityksessä todetaan “Pakollinen ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskeva asianmukaisen huolellisuuden velvoite on toteutettu ainoastaan Ranskassa.” Huolellisuusvelvoite sisältyy myös mm. konfliktimineraaliasetukseen, ja myös Alankomaiden lapsityötä koskevaan lakiin sisältyy vähintään implisiittisesti oletus lapsityön kattavasta asianmukaisesta huolellisuudesta (minkä lisäksi Alankomaissa on käynnissä aktiivista keskustelua kaikki ihmisoikeudet kattavasta huolellisuusvelvoitteeseen eksplisiittisesti perustuvasta yritys vastuulaista, ks. lisää alla).

3.1.2 Ympäristö

Kappale kv. sopimuksista ympäristöön liittyen on köykäinen. Ympäristöön liittyviä kv. sopimuksia tulisi käydä läpi sen perusteella miten niitä voitaisiin hyödyntää sitovan huolellisuusvelvoitteen asettamisessa yrityksille. Tämä on uhrittomassa pelkkään ympäristöön liittyvässä huolellisuusvelvoitteessa aivan keskeinen haaste. Ks. myös edellä esitettyjä ympäristöä koskevan huolellisuusvelvoitteen määrittämiseen liittyviä keskeisiä, avoimeksi jääviä kysymyksiä.

3.2 YK:n ohjaavat periaatteet

II Pilari

– YK:n ihmisoikeusasioiden korkean edustajan toimiston OHCHR:n mukaan yrityksen oma toiminta kattaa myös sen tytäryhtiöiden toiminnan: “Enterprises should identify and assess risks by geographic context, sector and business relationships throughout own activities (both HQ and subsidiaries) and the value chain.” Ks. OHCHR, Corporate human rights due diligence – identifying and leveraging emerging practice, <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/CorporateHRDueDiligence.aspx>. Tämä selvennys olisi hyvä lisätä tekstiin.

– YK-periaatteiden mukaan täyttääkseen vastuunsa kunnioittaa ihmisoikeuksia yrityksillä on luonnoksessa mainittujen sitoumuksen ja huolellisuusvelvoiteprosessin lisäksi oltava käytössään prosessit jo tapahtuneiden haitallisten ihmisoikeusvaikutusten korjaamiseksi. Tämä tulee lisätä tekstiin. OECD nostaa korjaavat toimenpiteet (remedy) huolellisuusvelvoiteprosessiin (samoin kuin vastuullisen yritystoiminnan integroimisen yrityksen muihin politiikkoihin ja johtoon). Ks. OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Guidance, <http://mneguidelines.oecd.org/due-diligence-guidance-for-responsible-business-conduct.htm>

3.3 OECD

OECD on myös julkaissut Responsible Business Conduct -ohjeistuksen (2018, linkki yllä) jota selvityksessä ei ole käsitelty. Ko. ohjeistus on kuitenkin merkittävä dokumentti, joka edelleen selventää, mitä yrityksiltä edellytetty ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite tarkoittaa ja puuttuu yleisiin tähän liittyviin väärinkäsityksiin. OECD:n oppaista esiin nostetut ympäristöä koskevat kohdat eivät vastaa keskeisiin kysymyksiin siitä, millainen ympäristökysymykset kattava asianmukaisen mukaisen huolellisuuden velvoite voisi olla (ks. yllä).

4. Euroopan unionin yritys vastuusääntely

EU-tason sääntelyä koskevan selvityksen osalta tekstissä ei tuoda esiin selvityksen tuloksia: neljästä vaihtoehdosta numero 4) (säättäminen asianmukaista huolellisuutta koskevasta velvoitteesta) sai eniten tukea. Tämä olisi hyvä lisätä tekstiin. Tekstissä olisi hyvä viitata myös suoraan komissaari Reyndersin puheenvuoroon ks. <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2020/04/30/speech-by-commissioner-reynders-in-rbc-webinar-on-due-diligence/> . Puheenvuorossaa komissaari Reynders nostaa esiin monia muitakin huomioita, jotka ovat selvityksen kannalta relevantteja (esim. toimeenpanokeinot)

5. Yritysvastuusääntely eräissä maissa

Toteutettu sääntely

Tässä osiossa ylikorostuu anglo-amerikkalaisen raportointisääntelyn käsittely (luvut 5.1.1-5.1.3), joka a) ei istu jouhevasti suomalaiseen oikeusjärjestelmään b) ei leimallisesti ole huolellisuusvelvoitteeseen perustuvaa sääntelyä esim. Ranskan lain ja kaikkein tuoreimpien lakiehdotusten ja -selvitysten kustannuksella. Lakien ja lakiehdotusten ja -selvitysten käsittelyssä kriittinen tarkastelu ja varsinainen analyysi on heikolla tasolla (tekstissä on keskitytty olemassa olevan sääntelyn esittelemiseen ilman, että esitettäisiin esim. pohdintaa näiden hyvistä ja huonoista puolista) eikä se siksi tarjoa työkaluja Suomen kansallista sääntelyä koskevan pohdinnan pohjaksi. Osiossa ei myöskään ole käsitelty ollenkaan esim. Italian olemassa olevaa sääntelyä (ks. https://www.business-human-rights.org/sites/default/files/documents/report%20231_2001_ENG.pdf)

Ranskan laki

– vahingonkorvausvastuu: lain mukaan yritys on velvollinen korvaamaan vahingot, jotka asianmukainen huolellisuus olisi voinut estää: vahingonkorvausvastuusta “vapautuminen” ei viittaa vain velvollisuuteen julkaista huolellisuussuunnitelma vaan lain kaikkiin kolmeen velvollisuuteen (laatia, julkaista ja seurata, toimeenpanna). Lain raportointiaspekti ylikorostuu virheellisesti.

Ranskan lain ja ennen kaikkea lainsäädäntöprosessin perusteellisempi käsittely olisi toimeksiannon kannalta hedelmällistä: mitä ovat Ranskassa hyväksytyt ja alkuperäisen yritys vastuulakiehdotuksen erot, missä tehtiin kompromisseja (ja miten ne vaikuttivat

Ranskan sääntelyn laatuun); miten Ranskassa käsiteltiin oikeudellista varmuutta (ks. esim. Ranskan perustuslakituomioistuimen lausunto), todistustaakan jakautumista jne.

Hollannin laki

Hollannin lain käsittelyn yhteydessä olisi hyvä mainita, että Hollannissa käynnistyi jo lapsityötä koskevan lain säätämisen aikana keskustelu tarpeesta säätää kattavampi yritysvastuulaki, ja että esim. yksi Alankomaiden nykyisistä hallituspuolueista on julkaissut oman luonnoksensa huolellisuusvelvoitteeseen perustuvasta kattavasta kansallisesta yritysvastuulaista. Lapsityötä koskevaan lakiin sisältyy velvollisuus asianmukaisesta huolellisuudesta vain implisiittisesti; eksplisiittinen velvollisuus koskee sitä, että yrityksen tulee antaa viranomaisille vakuutus siitä, että se noudattaa lapsityötä koskevaa huolellisuutta.

Hollannin lapsityötä koskevan lain esittelyn yhteydessä voisi luvun 6 kannalta olla hyödyllistä käsitellä sen toimeenpanoon liittyviä haasteita, jotka liittyvät olennaisesti lain logiikkaan, ja joita Suomen kansallisessa laissa tulee välttää. Lakiin esimerkiksi sisältyy rikosoikeudellisia sanktioita joiden yhteensopivuus rikoslain soveltamisalan kanssa on epäselvä. Laki itsessään jättää paljon yksityiskoh- tia auki ja nojaa myöhemmin annettavien asetusten varaan. Nämä haasteet ovat nimenomaisesti se syy, miksi lain voimaantuloa on lykätty.

Suunnitteilla oleva sääntely

Huolellisuusvelvoitteeseen perustuvaa kansallisen tason sääntelyä on olemassa vasta vähän. Kes- kustelua kansallisen tason sääntelystä käydään kuitenkin useissa maissa (ks. esim. <https://corporatejustice.org/news/16783-eccj-publishes-comparative-legal-analysis-of-hrdd-and-corporate-liability-laws-in-europe> tai <http://www.bhrinlaw.org>). Selvityksen kannalta relevanttia olisi käsitellä tätä käyn- nissä olevaa keskustelua perusteellisemmin ja monipuolisemmin. Joitain pitkälle edenneitä keskus- teluja Suomen kannalta relevanteista verrokkimaista ei mainita (esim. Norjassa julkaistu huolelli- suusvelvoitteeseen perustuva lakiluonnos: https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/documents/Norway%20Draft%20Transparency%20Act%20-%20draft%20translation_0.pdf tai Tanskan keskustelu ks. esim. https://www.ft.dk/samling/20181/beslutningsforslag/b82/20181_b82_som_fremset.htm; ks. myös Iso-Britanniassa tehty selvitys kansallisesta laista: <https://www.biicl.org/publications/a-uk-failure-to-prevent-mechanism-for-corporate-human-rights-harms>). Käynnissä olevista hankkeista on voidaan havaita mm. tendenssi soveltamisalaltaan katta- vampaan sääntelyyn ja ankarampaan vastuuseen. Hankkeista on tunnistettavissa myös yhteneväi- siä piirteitä (viittaukset YK-periaatteisiin ja/tai OECD:n ohjeistukseen asianmukaisen huolellisuuden määrittämiseksi), mitkä omalta osaltaan torjuvat pelkoja ”sääntelyn tilkkutäkistä” – eroja on nähtä- vissä lähinnä toimeenpanokeinojen osalta, ei velvollisuuksien. Silloinkin kun EU-tason sääntelyä ai- kanaan tullaan ottamaan käyttöön, juuri toimeenpanokeinoissa jäsenmailla on todennäköisesti enemmän liikkumavaraa.

Saksan vuodettu lakiluonnos

Olisi tärkeää lisätä tekstiin, että alustavat tulokset NAPin mukaisesta selvityksestä (vain 20% yrityk- sistä on yritysten oman ilmoituksen mukaan käytössä huolellisuusvelvoiteteprosessit) kirvoitti työ- ja kehitysministerit ilmoittamaan, että Saksa säätää asiasta lailla. Lain perusperiaatteiden julkaisemi- nen on kuitenkin siirtynyt koronan takia. Siitä, että Saksa säätää yritysvastuulain on jo tehty päätös, joka on riippuvainen juurikin em. selvityksen tuloksista – jonka lopulliset tulokset siis mitä suurim- malla todennäköisyydellä tulevat jäämään alle 50 %.

6 Asianmukaisen huolellisuuden sääntely

On ongelmallista sekoittaa pelkkä raportointivelvoite asianmukaisen huolellisuuden sääntelyyn (ku- ten tehdään alaluvussa 6.1). Raportointi voi olla osa huolellisuusvelvoitetta, mutta ei erillisenä ele- menttinä edusta riittävää lähestymistapaa asianmukaisen huolellisuuden sääntelyyn. Raportointi it- senäisenä sääntelyvaihtoehtona sekoittuu huolellisuusvelvoitteeseen useassa kohtaa selvitystä, mikä ilmeisesti johtuu siitä, että selvitykseen on valittu alkuperäisen tehtävänannon vastainen lähes- tymistapa raportointivelvoitteen ja huolellisuusvelvoitteen tarkastelusta sääntelyvaihtoehtoina.

→ Esim. luku 6.1: "EU-sääntelyä koskevassa selvityksessä "Study on Due Diligence (2020)" raportointi- ja huolellisuusvelvoite olivat arvioitavat lainsäädäntövaihtoehdot. Sama lähestymistapa on omaksuttu tässä selvityksessä." Selvitykselle annettu tehtävänanto rajaa selvityksen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteeseen. Pelkkä raportointivelvoite ei ole toinen harkittava lähestymistapa. Komissionkaan selvityksessä raportointivelvoitetta ei pidetty yhtä hyvänä vaihtoehtona kuin huolellisuusvelvoitteeseen perustuvaa sääntelyä.

Luvut 6.2 ja 6.3

Sekä luvut 6.2. että 6.3 (alalukuineen) ovat osin sekavia, ja niissä sekoittuvat toisaalta toteuttamisvaihtoehdot (erillislaki vai joku muu) ja soveltamisala sekä toisaalta (epämääräinen) kansainvälinen ulottuvuus ja määritelmät jne. Luvuissa toistetaan (osin epätarkasti tai virheellisesti) aiemmissa luvuissa käsiteltyä materiaalia kansallisista laeista.

Nämä seikat myös tekevät näiden osioiden seuraamisesta ja kommentoinnista vaikeaa. Ks. esimerkkejä alla.

Näissä luvuissa ei myöskään oteta kantaa siihen, mikä millaiset ratkaisut olisivat Suomen kansallisen lain kannalta toivottavia. Osiossa tulisi esittää pohdintaa siitä, mitkä ovat Suomen oikeusjärjestelmään sopiva tapoja laatia tehokas yritysvastuulaki, joka ei kuitenkaan esim. kohtuuttomasti lisää yritysten hallinnollista taakkaa. Selvityksessä ei nyky muodossaan esitetä vaihtoehtoja tai pohdintaa useisiin lain toteutuksen kannalta keskeisiin kysymyksiin eikä siten tarjota riittävää pohjaa poliittiselle keskustelulle ja päätöksenteolle. Selvityksen tulisi vastata mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Lain tarkoitus – tuleeko lain tarkoituksena olla esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksien ennaltaehkäisy, sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, uhrien oikeussuojan parantaminen, tuotantoketjujen läpinäkyvyyden parantaminen – vai kaikkea näitä?
- Henkilöllinen soveltamisala – mitä elinkeinonharjoittajia lain tulisi koskea? Miten mahdollisia rajoituksia voidaan perustella?
- Aineellinen soveltamisala – mitä ihmisoikeuksia lain tulisi kattaa? Kaikki Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset (vrt. Ranska), joku muu rajoitus ja miten se voidaan perustella?
- Määritelmät – miten esim. arvoketjut, ihmisoikeusriskit ja haitalliset ihmisoikeusvaikutukset määritellään (määritelmien pohjalla YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet)?
- Lain sisältämät velvoitteet (ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite; lähtökohtana YK-periaatteet) – lakisääteisinä velvollisuuksina voisivat olla esimerkiksi selvilläölovelvollisuus, velvollisuus lopettaa haitallisia vaikutuksia aiheuttava toiminta, ennaltaehkäisyvelvollisuus, velvollisuus korjaaviin toimenpiteisiin, dokumentointi- ja raportointivelvollisuus?
- Miten vaikutusten kohteena olevia yhteisöjä ja muita sidosryhmiä voitaisiin edellyttää kuultavan?
- Miten lain noudattamista voidaan valvoa? – valvontaviranomaiset (ns. matalan kynnyksen toimeenpanokeinot), siviilioikeudellinen vastuu: vahingonkorvausvelvollisuus (ankara, tuottamukseton vastuu/korostunut huolellisuusvelvoite eli tuottamuksen osalta käänteinen todistustaakka), rikosoikeudellinen vastuu – yhdistelmä näitä kaikkia? Muut mahdolliset keinot ja kannustimet kuten sulkeminen julkisten hankintojen ulkopuolelle?
- Kenellä on siviilioikeudellinen kanneoikeus sekä mahdolliset todistustaakkaan ja tietojen luovuttamiseen liittyvät kysymykset (esim. yritysten sisäiset asiakirjat tai muu kommunikaatio, sopimussuhteet)?
- Vahinkojen määrittäminen – erityisesti vahingoissa, jotka eivät kuulu vahingonkorvauslaissa korvattavaksi määriteltujen vahinkolajien piiriin (esim. järjestäytymisen vapauden rajoittaminen)
- Lainvalintakysymykset – tulisiko lakiin sisällyttää ns. overriding mandatory rule?
- Miten lain voimaantulo tulisi porrastaa?

- Ympäristökysymysten huomioiminen erillisenä kysymyksenä – miten huolellisuutta arvioidaan uhrittomassa tilanteessa (ts. tilanteessa, jossa ihmisen sijaan vahinkoa kärsii jokin ekosysteemin)? Mihin olemassa oleviin kv.standardeihin uhriton ympäristöä koskeva huolellisuusvelvoite voisi perustua?

Luvussa 6.2 alaviitteissä perustellaan huolellisuusvelvoitetta koskevia ratkaisuja raportointilainsäädännössä tehdyillä ratkaisuilla (esim. alaviite 195, jossa esimerkkinä UK:n ja Australian raportointilait). Se, että huolellisuusvelvoite ja raportointi sekoittuu on, kuten todettua, ongelma läpi raportin luvun 6 ja sen alalukujen.

Luvussa 6.3.1. taas ei esim. tuoda esiin ja pohdita jo aiemmin mainitun YK:n ihmisoikeusasioiden korkean edustajan toimiston OHCHR:n linjausta, jonka mukaan yrityksen oma toiminta kattaa myös sen tytäryhtiöiden toiminnan. Jälleen kerran tarkastelu lähtee ja pitäytyy tiukasti olemassa olevassa sääntelyssä sen sijaan, että pyrittäisiin löytämään kansainvälisten standardien mukaisia innovatiivisia, lainsäädännöllisiä ratkaisuja.

Lause: “Tilanteissa, joissa kansallinen lainsäädäntö on ristiriidassa esimerkiksi kansainvälisesti tunnustettujen ihmisoikeuksien kanssa tai ei täytä näiden vaatimuksia, yritysten tulisi noudattaa kansallista lainsäädäntöä pyrkien samalla kunnioittamaan kansainvälisesti tunnustettuja periaatteita ” on epätarkka; tulkintaoppaan mukaan yritysten “tulisi toimia korkeampien standardien vaatimusten mukaisesti myös silloin, kun kansalliset lait ja määräykset suojelevat ihmisoikeuksia kansainvälisesti tunnustettuja ihmisoikeusnormeja heikommin.”

6.3.1: Luvussa puhutaan vain OECD:n ohjeista, mutta ei YK-periaatteista vaikka OECD-ohjeiden huolellisuusvelvoite on sama kuin YK-periaatteissa (sillä OECD-ohjeet on päivitetty nimenomaisesti vastaamaan YK-periaatteita, joka hierarkiassa korkeampi)

6.3.1: ongelmallinen lause, jota ei avata: “Kyseessä olisi yleislaki, jota sovellettaisiin, jollei toisaalla lainsäädännössä ole muuta säädetty .”

6.3.1. s. 34 Ranskan lain tulkinnallisen “ensimmäisen portaan” sisällyttäminen leipätekstiin samalla kun alaviitteessä on (oikein) todettu, että määritelmä on epäselvä, on ongelmallista. Ylipäätään on kyseenalaista, onko muiden maiden lakien esittelyä tarpeen toistaa tässä luvussa kun ne on jo edellä esitelty. Samassa kappaleessa Sveitsin (vasta)ehdotuksen käsittelyssä huolellisuusvelvoitteen laajuus ja oikeudellinen vastuu menevät sekaisin: Sveitsin vastaehdotuksessakin huolellisuusvelvoite ulottuu laajemmalle alihankintaketjuihin kuin vahingonkorvausvastuu. Nämä kaksi sekoittuvat tekstissä muutenkin: asianmukainen ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite ja oikeudellinen (vahingonkorvaus)vastuu eivät aina ole laajuudeltaan samat (tähän vaikuttaa keskeisesti esim. vahingonkorvausoikeudellinen edellytys syy-yhteydestä).

6.3.2, s. 35, lause: “Mahdollisessa lainsäädännössä ihmisoikeuksien määrittelemisen voitaisiin tehdä muun muassa viittaamalla yleisesti kansainvälisesti tunnustettuihin ihmisoikeuksiin, viittaamalla YK:n ohjaavien periaatteiden mainitsemiin sopimuksiin, tai viittaamalla näihin ja muihin vastaaviin kansainvälisiin sopimuksiin.” → kummallista, että kaikkein ilmeisin ratkaisu – viittaaminen Suomen ratifioimiin ihmisoikeussopimuksiin – on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Hankintalaki on huono referenssi, sillä poissulkemisperusteissa kyseessä on todetuista rikkomuksista.

6.3.2. s. 35, lause: “Saksan ympäristöministeriön tilaamassa asianmukaista huolellisuutta koskevassa selvityksessä todetaan, että ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuuden osalta ei ole käytettävissä samanlaista kansainvälistä viitekehikkoa kuin ihmisoikeuksien kohdalla. ” → tämä on aivan keskeinen havainto, mutta näyttää siltä, että sen merkitystä ei ymmärretä selvityksessä? Tämän jälkeen samassa luvussa todetaan: “Ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuuden osalta tulee myös harkittavaksi, olisiko ympäristöä koskevalle asianmukaiselle huolellisuudelle asetettava tietyt raja-arvot, ja kuinka ne määriteltäisiin. ” → tämä on se täysin keskeinen kysymys johon selvityksen tulisi vastata. Jos on, kuten edellä saksalaisessa selvityksessä on todettu, että tällaista kansainvälistä kehikkoa ei ole, onko pelkkää ympäristöä koskevaa (ts. uhritonta) asianmukaista huolellisuutta mahdollista säätää?

6.3.2. s. 37 emoyhtiö toistuu Ranskan lain yhteydessä vaikka tämä korjattu aiempaan kohtaan

6.3.2 s. 37, ongelmallinen ja merkitykseltään epäselvä lause: "Huolellisuusvelvoitteen kattavuus eri yritysten välillä rajautuu riskipohjaisen eli tilanne- ja yritysکوhtaisen arvioinnin perusteella." Huolellisuusvelvoite koskee kaikkia yrityksiä ja kattaa niiden koko arvoketjut.

6.3.2, s. 37: Luku tyytyy johtopäätöksensä vain toistamaan sääntelyvaihtoehdot mutta ei erittele niiden toteuttamiskelpoisuutta Suomessa mitenkään: "Ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskevan asianmukaisen huolellisuuden velvoitetta koskevan sääntelyn päävaihtoehdoiksi voidaan tunnistaa seuraavat:

- Ainoastaan tietyt raja-arvot ylittäviin yrityksiin soveltuva huolellisuusvelvoite
- Kaikkiin yrityksiin soveltuva huolellisuusvelvoite (johon voi sisältyä vain tietyt raja-arvot ylittäviä yrityksiä koskevia lisävelvoitteita).
- Vain tiettyihin riskipitoisimpiin toimialoihin kohdistettu sääntely. Vaihtoehdot voidaan toteuttaa myös eri lähestymistapoja yhdistelemällä ja niihin voi sisältyä soft law -elementtejä."

Esim. Soveltamisalan kohdentamista korkean riskin yrityksiin/toimialoihin esitetään vaihtoehtona ottamatta kuitenkaan kantaa siihen, miten nämä korkean riskin yritykset/toimialat määritellään, tai pohjimatta esimerkiksi korkean riskin toimialoihin perustuvan sääntelyyn vaikutusta aiemmin ongelmalliseksi todettuihin sääntelykentän pirstaloitumiseen ja siihen, miten se saattaa ohjata yksittäisen yrityksen resursseja sinne, missä ko. yrityksen io-vaikutukset eivät kuitenkaan ole kaikkein vakavimpia. Nämä ovat aivan keskeisiä kysymyksiä pohdittavaksi, mikäli tällaista toteuttamistapaa päädytään esittämään.

6.3.3. s. 38, lause: "Ratkaisun taustalla on muun muassa se, että suurilla yrityksillä on paremmat edellytyksen kantaa asianmukaisen huolellisuuden mukanaan tuomat selvitys- ja valvontakustannukset. Lisäksi suurten yritysten rajat ylittävät toiminta – ja siten myös niitä koskevan lainsäädännön ylikansallinen vaikutus – on tyypillisesti pk-yrityksiä laajempi."

Alaviitteessä vedotaan NFI-direktiivin resitaaleihin, jotka eivät liity huolellisuusvelvoitteeseen (raportointivelvoite voi olla hallinnollisen taakan suhteen aivan erilainen kuin huolellisuusvelvoite). Toista lausetta ei perustella lainkaan ja sen paikkansapitävyys on helppo kyseenalaistaa. Samassa yhteydessä voitaisiin yhtä hyvin todeta, että pk-yrityksillä on yleensä huomattavasti suppeammat toimitukset, jotka mahdollistavat "laadukkaammat" suhteet liikekumppaneihin, ks. esim. <https://www.shiftproject.org/resources/viewpoints/busting-myth-smes-corporate-responsibility-respect-human-rights/> ja <https://www.ioe-emp.org/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=145467&token=e95708dd3a47013b916922e8fae4311d2fa1de04&L=0>. Voidaan kysyä onko tämän tyyppisten arvioiden esiin tuominen kummaltakaan kantilta ylipäättään tarpeen oikeudellisessa selvityksessä?

Tässäkään luvussa ei oteta kantaa siihen, millaiset yrityksen kokoon perustuvat rajaukset olisivat yritysvastuulain näkökulmasta perusteltavissa.

6.3.3 s. 38, lause "Huolellisuusvelvoitteen laaja soveltamisala on kansallisessa lainsäädännössä ja lainsäädäntöehdotuksissa poikkeuksetta yhdistynyt soveltamisalan rajaamiseen tyypillisesti tietyn kokoluokan ylittäviin yrityksiin." Jos tarkastelun kohteeksi otetaan myös mm. UK failure to prevent -selvitys tai Alankomaissa yhden hallituspuolueen tekemä tuorein ehdotus, tai Norjassa julkaistu lakiehdotus, tämä ei enää pidä paikkaansa. Nämä lakiehdotukset ovat sekä henkilölliseltä että materiaaliselta soveltamisaltaan laajoja.

Laajaa soveltamisalaa tukevat myös monet yritykset (ks. esim. komission selvitys EU-tason sääntelystä, jonka mukaan level playing field on keskeinen sitovan huolellisuusvelvoitteeseen perustuvan sääntelyn hyödyistä yritysten näkökulmasta).

"Ratkaisun taustalla on muun muassa se, että suurilla yrityksillä on paremmat edellytyksen kantaa asianmukaisen huolellisuuden mukanaan tuomat selvitys- ja valvontakustannukset."

Kuitenkin:

1) Kustannukset verrattain vähäisiä ja kertaluontoisia (ks. mm. em. komission selvitys ja OECD:n selvitys).

2) Lain tarkoitus on ehkäistä ihmisoikeusloukkauksia. Myös PK-yrityksillä voi olla merkittäviä ihmisoikeusvaikutuksia. Jos PK-yritysten asema halutaan huomioida lainsäädännön tasolla, on perustelumpaa suunnata mahdollisia kevennyksiä PK-yritysten raportointivelvollisuuksiin kuin ihmisoikeusriskien tunnistamiseen ja hallinnointiin koskeviin velvoitteisiin.

3) Huolellisuusvelvoitteelle ominainen riskipohjainen lähestymistapa jo osaltaan tarkoittaa sitä, että se, mitä yrityksiltä edellytetään on oikeasuhtaista ko. yrityksen ihmisoikeusriskeihin ja -vaikutuksiin. Tällöin myös yrityksen käytössä olevan resurssit tulevat huomioiduksi. On kuitenkin syytä huomata, että sen pikemmin yrityksen koko kuin sen resurssitkaan eivät muuta sen vastuuta huolehtia ihmisoikeuksista, ja yritysten on osoitettava ihmisoikeuksista huolehtimiseen riittävästi resursseja. Ks. esim. em. OECD:n tuoreehko Due Diligence for Responsible Business Conduct "Due diligence involves human and financial resource implications. While resource constraints may be a challenge for all enterprises, small enterprises particularly may have fewer personnel and financial resources to carry out due diligence. At the same time, they often have greater flexibility in policy-making and implementation and may have fewer impacts or suppliers to manage as compared to larger enterprises. The size or resource capacity of an enterprise does not change its responsibility to conduct due diligence commensurate with the risk, but may affect how an enterprise carries it out. Enterprises with resource constraints may rely more heavily on collaborative approaches in carrying out due diligence and may have to make more careful decisions in the context of prioritisation. They may also take advantage of existing resources such as model policies or public information on risks in certain supply chains and seek technical assistance from industry associations they are members of." Ylipäättään voidaan sanoa, että soveltamisalan käsittely on selvityksessä yksipuolista – selvityksessä esitetään perusteita vain sille, miksi rajausta tulisi tehdä koskemaan vain suuryrityksiä.

6.3.4 Asianmukainen huolellisuus

s. 43, kummallinen lause: "Huolellisuusvelvoitteen keskeinen sisältö voidaan pyrkiä listaamaan laissa tyhjentävästi. Tyhjentävän listauksen laatiminen/ehdottaminen, asian luonteen vuoksi, on haastava tehtävä." → Miksi huolellisuusvelvoitteen sisällön kirjoittaminen lakiin olisi erityisen haastava tehtävä? On tärkeää huomata, että huolellisuusvelvoite ja riittävä huolellisuus (tilannesidonnaisena kysymyksenä) ovat kaksi eri asiaa.

s. 43, huolellisuusvelvoite ja riittävän huolellisuuden määrittely näyttävät menevän selvityksessä sekaisin. "Näiden asianmukaista huolellisuutta ja siihen liittyviä prosesseja selittävien osioiden muotoilemista lakipykälien muotoon ei tarkastella tässä yksityiskohtaisesti." → näitäkin pitäisi pyrkiä tarkastelemaan selvityksessä (lakipykälien muotoilu ei kuitenkaan ole missään kohdassa tehtävänantona)

s. 43 Asianmukaisen huolellisuuden sitominen pelkästään OECD:n toimintaohjeisiin on huonosti perusteltu toimintavaihtoehto. OECD:n toimintaohjeiden huolellisuusvelvoite pohjaa keskeisiltä osin YK-periaatteisiin. Tässäkin kohtaa olisi jälleen hyödyllistä tuoda esiin näiden kahden standardin (OECD:n ohjeet ja UNGP:t) välinen hierarkia, ja myös ottaa huomioon OECD:n tuorein due diligence ohjeistus. OECD:n Due Diligence Guidancessa (2018) huolellisuudessa kuusi osa-aluetta (embed + remedy, jotka YK-periaatteissa on huomioitu selitteissä). Nämä olisi hyvä mainita selvityksessä.

s. 43 Jälleen kerran raportointi ja huolellisuusvelvoite menevät sekaisin. Sinänsä on ihan ok vaihtoehto, että riittävään huolellisuuteen annettaisiin "Tarkempaa ohjeistusta [...] viranomaisten toimesta." mutta tätä ei voi esittää käyttäen perusteluna raportointilakeja kuten on tehty alaviitteessä 279.

6.3.5 Raportointi- tai selvitysvastuu

Luku ei kovin kattava eikä esitä ratkaisuvaihtoehtoja. Ratkaisu hallinnollisen taakan vähentämiseen olisi esimerkiksi riskiperusteinen raportointi (= yritys raportoi vain jos se on itse identifioinut toiminnassaan ihmisoikeusriskejä).

6.3.6. Valvonta ja sanktiot/ Yritysten omat toimet: Luku on sekava. Siinä menevät sekaisin niin huolellisuusvelvoitteen sisältö (mitä kaikkea yrityksille asetetaan huolellisuusvelvoitteen nimissä velvoitteeksi), riittävän huolellisuuden arviointi kuin toimeenpanokeinot. Olisi hyvä jäsenellä luku uudelleen. Varsinaista yritysvastuulain toimeenpanon valvontaa käsitellään tuskin nimeksikään.

s. 46. ongelmallinen lause "Pitkissä alihankintaketjuissa yrityksen vaikutusmahdollisuudet ja valvontamahdollisuudet ovat tai saattavat olla heikot." → se, että yrityksen vaikutus ja valvontamahdolliset ovat nykytilanteessa heikot ei tarkoita että huolellisuusvelvoitteeseen perustuvaa sääntelyä ei voitaisi tuoda vaan sitä, että yritysten tulee esim. lyhentää ketjuja ja tehdä yhteistyötä ja sitä kautta parantaa niiden vaikutus- ja valvontamahdollisuuksia. Lain tarkoitus on muuttaa yritysten nykyisiä käytäntöjä vastuullisemmiksi, ei pyrkiä säilyttämään ongelmallista nykytilaa ennallaan.

Myös – s. 46, lause "Myös yrityksen suorien sopimuskumppaneiden valvontaan liittyvä huolellisuus edellyttää erilaisia prosesseja kuin määräysvaltaan perustuva valvonta."

→ miksi rajattu määräysvaltaan ja suoriin sopimuskumppaneihin? Huolellisuusvelvoite kattaa koko arvoketjun.

Vahingonkorvausvastuu

Osiossa olisi hyvä pohtia kattavammin erilaisia vastuuperusteita ja niiden soveltumista yritysvastuulakiin. Esim. ympäristövahingoissa ja tuotevastuussa vastuu on ankaraa,

Suomessa myös isännänvastuu on ankaraa. Soveltuisiko ankara, tuottamuksesta riippumaton vastuu myös yritysvastuulakiin; millaisin ehdoin?

Selvityksessä olisi hyvä myös pohtia vahingonkorvausoikeudellisen vastuun edellyttämän syy-yhteyden ja koko arvoketjun kattavan huolellisuusvelvoitteen suhdetta (ks. myös yllä).

Tätä sivutaan s. 34 ("Yritys voi myös toimia ulkomailla alihankkijoiden tai muiden sopimuskumppaneiden kautta. Alihankkijat ovat yrityksestä itsenäisiä oikeushenkilöitä eikä tässä tapauksessa yritykselle itselleen muodostu velvoitetta paikallisten lakien noudattamiseen. Vastuu jää paikallisille alihankkijoille. Yritystä ei yleensä voida myöskään tehokkaasti saattaa oikeudelliseen vastuuseen alihankkijoidensa tai näiden alihankkijoiden toiminnasta. Alihankintaketjut voivat olla hyvinkin pitkiä.") mutta olemassa olevaan sääntelyyn pitäytyen ja verrattain pinnallisesti ilman analyysiä ja pohdintaa. Vahingonkorvausvastuuta voitaisiin avata myös havainnollistavien tapausesimerkkien kautta.

s. 47, jälleen emoyhtiöt mainittu Ranskan lakiin liittyen; "established commercial relationship" ei sama kuin suora sopimuskumppani

s. 48, lause "Myöskään Suomen lainsäädännössä yrityksen asettaminen vastuuseen määräysvallassaan olevista yrityksistä ei ole täysin vieras käsite." → Myös tässä yhteydessä olisi hyvä muistaa, että OHCHR pitää määräysvallassa olevien yritysten toimintaa osana yrityksen omaa toimintaa

Lainvalinta, s. 49 Kansallisesti pakottava säännös sisältyy myös mm. Saksassa vuodettuun lakiehdotukseen ja Alankomaissa yhden hallituspuolueista tekemään lakiehdotukseen

Vaikutusten arviointi

Vaikutusten arviointi on tunnustetusti hankalaa kun lakia ei ole säädetty, sen sisältö ei ole tiedossa eikä muualtakaan ole paljon kokemusta → olisi ehkä perusteltua de-priorisoida tämän kysymyksen käsittely raportissa aikataulu (ja luvun 6 keskenäisyys) huomioiden. Mikäli näin ei voida tehdä, tulee vaikutustenarvioita syventää huomattavasti ja ottaa huomioon koko se vaikutusarvioiden laajuus, joka oli esitetty alkuperäisessä selvityksen tarjouspyynnössä.

7.1. Kansallinen ja ylikansallinen sääntely

Luku on sekava, ja tarkastelee vaikutuksia vain yritysten näkökulmasta. Yritysvastuulain (ilman ympäristöaspektia, joka jää selvityksessä ohueksi) keskeisenä tavoitteena on parantaa ihmisoikeusloukkauksien uhrien asemaa ja vähentää ihmisoikeusloukkauksia. Vaikutustenarvioinnin tulisi keskittyä myös näihin tavoitteisiin.

s. 50 Lause “Koska yritysten liiketoiminta- ja sijoittautumispäätöksiin sekä kilpailukykyyn vaikuttavat useat tekijät, yksittäisen lain vaikutusten arviointi edellyttäisi kattavan vaikutusarvioinnin tekemistä ennen lainsäädäntötoimia. “

→ Poliittinen päätös laista on jo tehty ja laki on hallitusohjelmassa. Selvityksen tulisi keskittyä juridiseen arviointiin ja poistaa selvityksestä poliittiset näkemykset.

– ”YK:n Ohjaavat periaatteet sekä OECD:n Toimintaohjeiden ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskeva asianmukainen huolellisuus kattaa kaikki yritykset. Velvoitetta ei ole kuitenkaan tässä laajuudessa säädetty pakolliseksi missään päin maailmaa. Kansallisissa yritysvastuulaeissa on yleensä säädetty ainoastaan yritysten raportointivelvollisuudesta.”

→ Tässä yhteydessä olisi hyvä tuoda esiin, että tuoreimmat esimerkit sitovasta lainsäädännöstä perustuvat kuitenkin huolellisuusvelvoitteeseen, samoin kuin myös käynnissä olevat lainsäädäntö-hankkeet. Käynnissä olevia hankkeita yhdistää myös se, että niissä henkilöllinen soveltamisala on poikkeuksetta laajempi kuin jo olemassaolevassa kansallisessa sääntelyssä. Hallitusohjelma edellyttää yritysvastuulain yhteydessä Suomelta yhteiskuntavastuun edelläkävijyyttä.

– Selvitysluonnoksen seuraava kohta on ongelmallinen: “Asianmukainen huolellisuuden velvoite on rajattu lainsäädännössä koskemaan tiettyjä suppeita suojeltavia oikeushyviä tai ainoastaan suuria yrityksiä. Kun lakien soveltuvuus lisäksi rajautuu ainoastaan kyseiseen maahan sijoittuneisiin tai siellä toimiviin yrityksiin, voidaan kansallisten yritysvastuulakien katsoa johtavan tilkkutäkkimäiseen toimintaympäristöön ja oikeusvarmuuden puutteeseen: monikansalliset yritykset saattavat joutua soveltamaan useita sisällöltään toisistaan poikkeavia huolellisuusstandardeja tai raportoimaan samoja tietoja eri tavoin eri valtioissa toimiessaan. Tämä lisää yritysten hallinnollisia kustannuksia. Toiminnan vastuullisuuden näkökulmasta uhkana on pidetty sitä, että yrityksiin kohdistuvat vaihtelevat vaatimukset johtavat pistemäisiin ratkaisuihin, jotka saattavat haitata kokonaisvaltaisten ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskevien prosessien käyttöönottoa.”

→ Nämä viittaukset ovat irrallaan siitä kontekstista, jossa ne on esitetty. Komission selvityksen kriitikki kohdistuu erityisesti sektorikohtaiseen sääntelyyn tai sääntelyyn, joka kattaa vain tietyt ihmis-oikeudet kuten lapsityön tai pakkotyön. Oikeudellisen varmuuden osalta se kohdistuu nimenomaan sitovan sääntelyn puutteeseen, mikä selvityksessä on identifioitu keskeiseksi oikeusvarmuuden puutteen lähteeksi. Keskeinen keino yhdenmukaistaa sääntelyä on perustaa sääntely YK-periaatteisiin ja niissä määriteltyyn huolellisuusvelvoitteeseen, mikä tämänkin selvityksen aiheena toimeksiannon mukaan on. YK-periaatteiden mukainen vastuu kattaa kaikki yritykset, kaikki ihmisoikeudet, koko arvoketjun jne.

Tässä vielä kontekstia selventäviä otteita EU:n selvityksestä: Sivut 225-227, Increasing fragmentation of DD requirements across sectors, size on companies, countries, and area of application The OECD Guidelines expect due diligence to cover all human rights and environmental impacts. Similarly, due diligence in the UNGPs applies to all business enterprises regardless of sector and size. Stakeholders have confirmed that there is no sector of business which does not pose any potential risks to human rights or the environment. Yet current laws and industry regulatory measures which only apply to certain sectors, products or commodities fail to prevent or address adverse impacts which take place outside of this sector. Examples include the EU conflict minerals regulation, which only applies to companies sourcing tin, tantalum, tungsten and gold from conflict-affected and high risks areas, or the EU Timber Regulation which applies to operators who place timber or timber products on the EU market. Similar limitations apply to regulation which only applies to a specific issue, such as modern slavery or child labour. Stakeholders have indicated that these regulations result in processes which may overlook other human rights or environmental impacts. For example, corporate due diligence processes which are limited to certain issues, such as child labour, have been found to be inadequate for the purposes of the OECD Guidelines’ due diligence requirements by the Norwegian National Contact Point. Scholars have also warned against the risk of disincentivising stronger forms of regulation. When presenting the “Protect, Respect and Remedy” Framework around which the UNGPs are based, John Ruggie, answering the call from certain stakeholders for focus on a limited list of human rights for which companies would have responsibility, stated that:

Business can affect virtually all internationally recognized rights. Therefore, any limited list will almost certainly miss one or more rights that may turn out to be significant in a particular instance, thereby providing misleading guidance.

Sivut 239-240, Regulatory options, No policy change, baseline scenario

1. The status quo is currently a mix of different legal obligations and standards which are expected of companies. ...
2. The scope and content of existing requirements for due diligence varies from jurisdiction to jurisdiction. ...
3. These laws also contain different due diligence requirements. ...
4. Existing laws also vary in terms of their scope of application to different types of companies.

... In a report for the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, Jennifer Zerk describes the current legal landscape as follows “[T]he present system of domestic law remedies is patchy, unpredictable, often ineffective and fragile. It is failing victims who are unable in many cases to access effective remedies for the abuses they have suffered. It is failing some States because of the implications of current patterns of use of remedial mechanisms for capacity-building and legal development. And it is failing many companies, which are obliged to operate in an environment of great legal uncertainty and where participants are not competing on anything approaching a level playing field with respect to legal standards and levels of legal and commercial risk.”

s. 50 Lause “Ottaen huomioon vireillä oleva EU-keskustelu ja hankkeet huolellisuusvelvollisuudesta säätäminen EU-tasolla yhdenmukaistaisi jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, ja siten toimintaperiaatteita EU-alueella toimivien yritysten parissa. EU-tason sidosryhmäkeskusteluissa tuotiin esille myös se, että globaalin ongelman säätelemiseen tarvittaisiin globaali ratkaisu.

→ Kuten edellä todettiin, keskeinen keino yhdenmukaistaa sääntelyä on perustaa se YK-periaatteisiin. Sääntelyn keskeisiä elementtejä koskeviin kysymyksiin, joiden on identifioitu johtavan sääntelyn hajanaisuuteen (sääntelyn piiriin kuuluvien yritysten koko, toimialat, ihmisoikeudet, yrityksille asetettavat velvollisuudet jne.) on kaikkiin johdettavissa vastaus YK-periaatteista. Haasteet liittyvät siihen miten nämä elementit voidaan kirjoittaa kunkin jäsenmaan kansalliseen lakiin, ja näihin haasteisiin myös tämän selvityksen tulisi ottaa kantaa (aihetta käsitelty myös vertaisarvioidussa artikkelissamme “YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden oikeudellinen toimeenpano – Ranskan ja Sveitsin esimerkkien arviointia”, Liikejuridiikka 1/2019). Tämä on se keskustelu mitä eri maissa kansallisella tasolla tällä hetkellä käydään. Keskustelu on liikkunut eteenpäin nopeasti jo siitäkin kun Ranskan laki astui voimaan, ja nykyiset lakihankkeet ovat kaikki kattavampia kuin Ranskan voimassaoleva laki.

Ylikansallista sääntelyä voi olla tulossa (komissaari Reyndersin ilmoitus, UN Treaty -prosessi). Nämä kv. prosessit kestävät kuitenkin aikaa, ja näiden prosessien aikana tullaan ottamaan mallia olemassa olevasta kansallisen tason sääntelystä. Ts. voidaan myös argumentoida, että säätämällä kansallisen yritysvastuulain Suomi on mukana päättämässä siitä, millaista kansainvälisen tason sääntely tulee olemaan. Käynnissä olevan keskustelun perusteella voidaan kuitenkin jo ennakoida että kv. sääntely tulee kattamaan kaikki ihmisoikeudet ja kaikki toimialat, ja myös erikokoiset yritykset. On Suomen ja suomalaisten yritysten etu, jos Suomessa säädetään kansallinen laki näiden pohjalta, jolloin toimeenpanossa saadaan myös etumatkaa. Ensisijaisesti korostamme tässäkin yhteydessä, että selvityksessä ei tule keksiä argumentteja lain puolesta tai sitä vastaan vaan keskittyä esittelemään erilaisia sääntelyvaihtoehtoja.

s. 51 Lauseet “Tämä ajatus sopii yhteen myös YK:n Ohjaavien periaatteiden kanssa, joiden mukaan yritysten tulee pyrkiä puuttumaan ihmisoikeusvaikutuksiinsa vaikutusmahdollisuuksiensa mukaan” ja “Toisaalta on otettava huomioon, että yrityksen mahdollisuus vaikuttaa alihankkijoidensa toimintaan vaihtelee riippuen muun muassa yrityksen vaikutusvallasta sekä alihankintaketjun pituudesta.” → Arvioitaessa yritysten huolellisuuden asianmukaisuutta vaikutusmahdollisuus ei ole vakio: yritysten

odotetaan myös tarvittaessa kasvattavan vaikutusmahdollisuuksiaan jos ihmisoikeusriskien hallitseminen sitä edellyttää. Tässä yhteydessä on syytä myös todeta, että esim. komission selvityksen mukaan suuri osa yrityksistä katsoo sitovan yritys vastuusääntelyn lisäävän niiden vaikutusvaltaa toimitusketjuissa.”

Kustannusarvioista ks. mm. em. aiemmat tutkimukset ja myös esim. <https://ecdpm.org/publications/costs-if-you-do-costs-if-you-dont-promoting-responsible-business-and-reporting-challenges-for-policy-makers/>.

Pelastakaa Lapset ry

Kiitämme työ- ja elinkeinoministeriötä mahdollisuudesta kommentoida yritys vastuulain oikeudellisen selvityksen luonnosta sidosryhmäkuulemisessa sekä kirjallisesti. Pelastakaa Lapset on ajanut yritys vastuulain säätämistä Suomeen, koska yritysten toiminnalla ja tuotantoketjuilla on suuri vaikutus lasten oikeuksien toteutumiseen.

Lapsen oikeuksien toteutuminen liiketoiminnassa

Lapset ovat yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevia ja haavoittuvimpia jäseniä. Yritysten toiminnalla saattaa olla pitkäaikainen ja jopa peruuttamaton vaikutus lapsiin. Maailmassa edelleen yli 150 miljoonaa lasta on lapsityössä, joista maanosasta riippuen 9-26 % linkittyy kansainvälisiin tuotantoketjuihin.¹

Lasten oikeudet yritysten toiminnassa eivät liity ainoastaan lapsityövoiman käyttöön vaan on laajempi käsite, joka kattaa esimerkiksi nuorten työolot, vanhempien työolot (kuten äitiysloma, mahdollisuus imetykseen työpaikalla, perheen ja vapaa-ajan yhdistäminen, elämiseen riittävä palkka, perheiden asuinolot tehtaiden asuntoloissa), yrityksen lapsiin kohdistuvat tuotteet ja niiden turvallisuus, lapsiin kohdistuva markkinointi sekä yrityksen laajemmat vaikutukset lähiympäristöön ja yhteiskuntaan. Lähes kaikilla yritysten vastuullisuutta koskevilla päätöksillä on suora tai epäsuora vaikutus lasten oikeuksien toteutumiseen.

Lasten oikeuksista liiketoiminnassa tarkemmin:

- YK:n lapsenoikeuksien komitean Yleiskommentti nro 16 (2013) sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin
- Liiketoimintaa ohjaavat lapsenoikeusperiaatteet – UNICEF:n, Global Compactin ja Pelastakaa Lasten yhteisjulkaisu
- Tässä yhteydessä myös Euroopan Neuvoston tuore Business and Human Rights – Handbook for legal practitioners kannattaa huomioida.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että lapsiin kohdistuvia vaikutuksia arvioidaan ja ne otetaan huomioon lapsia koskevassa päätöksenteossa. Tämä pitää sisällään myös lapsen edun arvioinnin. Oikeudellisen selvityksen luonnos ei käsittele lapsia, eikä muitakaan, erityisen haavoittavassa asemassa olevia ryhmiä erikseen. Kuitenkin juuri haavoittavassa asemassa olevien ryhmien suojeleminen, oikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutuminen on tärkeä taustasy siltä osin kuin yritys vastuusääntelyn tarpeelle. YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sen ratifioineita valtioita huolehtimaan yritysten yhteiskuntavastuusta niin kansallisesti kuin kansainvälisen yhteistyön kautta.

Suomen oikeusjärjestelmään sopiva yritys vastuulaki

Oikeudellisen selvityksen luonnoksessa ei ole vielä kattavasti vastattu toimeksiannon keskeisiin kysymyksiin:

- *millainen yritysille asetettu kansainvälisiin vastuullisiin liiketoiminnan standardeihin pohjautuva, yritykset ja ihmisoikeudet sekä ympäristökysymykset kattava asianmukaisen huolellisuuden oikeudellinen velvoite voisi olla;*

¹ ILO, OECD, IOM and UNICEF: Child labour and human trafficking remain important concerns in global supply chains

- oikeudellinen analyysi mahdollisen *kansallisen velvoitteen toteuttamistavoista*.

Luonnos keskittyy analysoimaan muiden valtioiden säätelyä. On kuitenkin selvää, että muiden maiden esimerkit tarjoavat Suomen yritys vastuulain säätämiseen vain vähän opastusta, koska sitova ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite on verrattain uusi ajatus.

Lopullisessa oikeudellisessa selvityksessä on välttämätöntä käydä läpi yritys vastuulain säätämisen keskeiset kysymykset Suomen oikeusjärjestelmässä. Tällaisia kysymyksiä ovat muun muassa:

- Lain tarkoitus: tavoitellaanko esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksien ennaltaehkäisyä, uhrien pääsyä korjaavien toimenpiteiden piiriin, tuotantoketjujen läpinäkyvyyttä – vai näitä kaikkia?
- Soveltamisala: koskisiko laki kaikkia yrityksiä vai tehdäänkö rajouksia esimerkiksi yrityksen kokoon tai riskeihin perustuen? Miten mahdollisia rajoituksia voidaan perustella?
- Määritelmät: Miten esimerkiksi arvoketjut, ihmisoikeusriskit ja haitalliset ihmisoikeusvaikutukset määritellään?
- Lain sisältämät YK:n ohjaavista periaatteista johdetut velvoitteet
- Sidosryhmien kuuleminen
- Lain noudattamisen valvominen
- Kenellä on siviilioikeudellinen kanneoikeus sekä mahdolliset todistustaakkaan ja tietojen luovuttamiseen liittyvät kysymykset
- Yllä mainitut kysymykset lasten muiden erityisen haavoittavassa asemassa olevien ryhmien suojaamisesta ja huomioimisesta

Yritys vastuulaki tarvitaan yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten ennaltaehkäisemiseen ja ihmisoikeusloukkausten uhrien oikeussuojan edistämiseen. Oikeudellisen selvityksen lopullisen version on syytä etsiä ja pohtia innovatiivisia, Suomen oikeusjärjestelmään sopivia tapoja saavuttaa nämä tavoitteet.